

COVID-19-PANDEMINS KONSEKVENSER FÖR BARN

Slutredovisning av regeringsuppdrag

"Dubbelklicka här för att infoga bild i stl 21x17cm"

Innehåll

Innehåll	2
1. Inledning	3
2. Slutsatser i korthet	4
3. Metod	6
4. Barns röster från covid-19-pandemin	8
5. Barnkonventionen som en helhet	10
6. Barns rätt till liv, överlevnad och utveckling och bästa möjliga hälsa	12
Slutsatser	12
Vad säger barnkonventionen	12
Konsekvenser för barn	13
Sammanfattande analys	24
7. Barns rätt till utbildning	27
Slutsatser	27
Vad säger barnkonventionen	27
Beslut under pandemin	28
Konsekvenser för barn	29
Sammanfattande analys	35
8. Barns rätt till vila, fritid, lek och rekreation	39
Slutsatser	39
Vad säger barnkonventionen	39
Beslut under pandemin	40
Konsekvenser för barn	41
Sammanfattande analys	44
9. Barns rätt till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande..	46
Slutsatser	46
Vad säger barnkonventionen	46
Konsekvenser för barn	46
Sammanfattande analys	49
Metodbilaga	51

1. Inledning

Barnombudsmannen har haft i uppdrag att med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter redogöra för och analysera konsekvenserna av covid-19-pandemin för barn och unga i Sverige, med särskilt fokus på barn i utsatthet och barn med särskilda behov.¹

När världen drabbades av covid-19-pandemin i början av 2020 vidtog regeringen ett stort antal åtgärder för att minska smittspridningen. Under året har beslut fattats löpande på nationell, regional och lokal nivå i syfte att minska spridningen av covid-19. Besluten har på olika sätt påverkat barn direkt och indirekt. Ett och samma beslut har också fått skiftande konsekvenser för olika barn. Detta betyder att det inte går att tala om enskilda riskgrupper eller att få en total överblick över alla konsekvenser för barn i Sverige. Men vi vet att ett antal grupper är särskilt utsatta och att krisen drabbar vissa barn hårdare än andra.

Även om barn och unga generellt inte har drabbats av allvarlig sjukdom av viruset är konsekvenserna av pandemin för barn många. FN:s barnrättskommitté har uttryckt oro över situationen för barn, särskilt barn i utsatta situationer.² Många barn påverkas allvarligt, både fysiskt, emotionellt och psykiskt, och kommittén uppmanar staterna att respektera barnets rättigheter när åtgärder vidtas för att hantera det hot mot folkhälsan som pandemin utgör.

I enlighet med uppdraget har Barnombudsmannen inhämtat erfarenheter och tankar från barn om hur deras liv har påverkats av pandemin.

Barnombudsmannen har främst utgått från barn som riskerar en särskild utsatthet till följd av de åtgärder som vidtagits för att hantera pandemin samt barn som redan innan var i särskilt behov av stöd och insatser från samhället för att få sina rättigheter tillgodosedda.

Utifrån de samtal vi haft med barn inom ramen för uppdraget framkommer att för vissa av de barn som fått sjukdomen covid-19 har detta påverkat deras liv i stor utsträckning. Vi har också pratat med barn vars liv har påverkats för att de har en familjemedlem som blivit allvarligt sjuk. En del av dessa barn beskriver att det är jobbigt att inte veta vad sjukdomen innebär. Då det är en ny sjukdom är kunskapen om den begränsad vilket skapar osäkerhet. Det finns också barn som förlorat en förälder eller närstående till följd av sjukdomen.

Barnombudsmannen har följt och analyserat covid-19-pandemins konsekvenser för barn även i myndighetens årsrapport 2021: *Alla tar ju inte ansvar-Barnkonventionen som lag under en samhällskris*. Samtal med barn som vi haft i arbetet med årsrapporten har vi använt även i detta uppdrag.

Pandemin är fortsatt pågående och konsekvenser för barn kan antas fortsätta långt efter att pandemin upphör. Denna rapport är därför en indikation på vilka konsekvenser pandemin haft fram till nu. Vilka konsekvenserna blir för barns rättigheter på lång sikt går idag inte att veta. Det är Barnombudsmannens uppfattning att barns situation kommer att behöva följas lång tid efter pandemin, för att säkerställa att de negativa konsekvenserna för barn minimeras.

---

¹ Regeringsbeslut, Regleringsbrev för Barnombudsmannen 2020 (A2020/02109/MRB) samt 2021 (A2020/02710, A2020/02668).

² FN:s barnrättskommitté, COVID-19 Statement (INT_CRC_STA_9095_E), 8 april 2020.

2. Slutsatser i korthet

- Pandemin har fått stora konsekvenser för barns rättigheter. Det handlar om flera rättigheter: rätten till liv, överlevnad samt utveckling och rätten till bästa uppnåeliga hälsa enligt artiklarna 6 och 24, rätten till utbildning enligt artiklarna 28 och 29 och rätten till vila, fritid och rekreation enligt artikel 31 i barnkonventionen samt rätten till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande enligt artikel 19.
- Många barn i Sverige har påverkats negativt av covid-19 och den nedstängning av samhället som skett – med olika begränsningar i socialt umgänge, undervisning på distans för många elever och då både kommunala verksamheter och civila organisationer tvingats stänga ner viktiga anläggningar, aktiviteter och funktioner.
- Brister i tillämpningen av barnkonventionen som varit kända sedan tidigare har förstärkts under pandemin, bland annat när det gäller prövningar av barnets bästa och rätten till delaktighet.
- Det vi ser nu är samtidigt en tidig bild av pandemins konsekvenser för barn. Vilka konsekvenserna blir för barns rättigheter är i nuläget inte helt kända. På samma sätt är det inte tydligt exakt på vilket sätt barns utsatthet har påverkats av pandemin. Fortsatta uppföljningar och utvärderingar behöver göras under en lång tid framöver och dessa behöver ske såväl för barn i allmänhet, som för olika grupper barn och för enskilda barn.
- Utifrån uppföljningar behöver åtgärder vidtas så att negativa konsekvenser av pandemin kompenseras och minimeras så att barn får sina rättigheter tillgodosedda i högsta möjliga utsträckning.
- Inför flera nationella beslut under pandemin har det funnits en medvetenhet om behovet av att väga in konsekvenser för barn och barnets bästa, till exempel genom att hålla skolor öppna i stor utsträckning. Samtidigt har pandemin i sig och de beslut som fattats haft stor påverkan på barn och särskilt på barn som redan tidigare var i utsatta situationer.
- En särskild utmaning under pandemin har varit att i enlighet med artikel 2 i barnkonventionen säkerställa att varje barn får sina rättigheter tillgodosedda utan åtskillnad av något slag. Förhållanden som boendeort, socioekonomi, ålder, eller funktionsnedsättning ska inte påverka, vilket det har gjort i stor utsträckning idag.
- Kartläggningar behöver göras för att identifiera vilka enskilda och grupper av barn vars rättigheter varit mest utsatta. Det finns bland annat behov av att följa barn som har långtidssymtom från covid-19, barn som har anhöriga som insjuknat allvarligt i covid-19, barn med funktionsnedsättning, barn med frihetsberövad förälder och barn som lever i ekonomisk utsatthet eller i utsatthet i hemmet.
- Det är centralt att fortsatta uppföljningar görs av pandemins konsekvenser för barns psykiska och fysiska hälsa.
- Konsekvenserna av att tillgången till skyddsfaktorer som skola, sociala sammanhang och trygga vuxna har minskat under pandemin behöver följas upp särskilt och barns rättigheter säkerställas.

- Likvärdigheten i barns tillgång till och kvaliteten i vården i olika regioner och kommuner behöver utredas och analyseras.
- Särskilda granskningar behöver göras gällande barn i samhällsvård, bland annat om dessa barns rätt till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande har påverkats under pandemin.
- Fortsatta uppföljningar behöver ske av pandemins påverkan på barns utbildning, bland annat med fokus på likvärdigheten, barns möjligheter till stöd och skolans ansvar för barns mående.
- Det är centralt att kommuner och andra ansvariga följer vilka barn som kommer tillbaka till aktiviteter och fritidsverksamheter och vilka barn som inte gör det, för att snabbt kunna fånga upp de barn som inte återvänder och ta fram insatser för att få dem tillbaka.
- De stora skillnaderna i bilden av barns våldsutsatthet som uttrycks i olika rapporter behöver följas upp då det kan tyda på att det finns ett stort mörkertal av barn som inte kommit till de ansvarigas kännedom. Samtidigt kan även social utsatthet i pandemins spår öka behovet av socialtjänstens insatser. Det måste finnas en beredskap både hos regering och kommuner om hur dessa behov ska hanteras och förebyggas.
- En följd av restriktioner för att minska smittspridningen i samhället är att det inte har funnits vuxna i närheten som kan identifiera och säkerställa att barn får den hjälp och det stöd de behöver. Det är viktigt att varje barn som mår dåligt upptäcks, till exempel genom systematiska kartläggningar i skolan.
- För att minimera och kompensera för negativa konsekvenser för barn under en samhällskris och säkerställa att nödvändiga överväganden avseende barn och deras rättigheter görs innan beslut om åtgärder fattas är det avgörande att barnrättsliga analyser och prövningar av barnets bästa görs i enlighet med artikel 3 och 4 i barnkonventionen.
- Barns delaktighet är en utmaning för många beslutsfattare. Samtidigt är delaktigheten central för att barns rättigheter ska tas till vara. I uppföljningar som gör av pandemins konsekvenser för barn och vid beslut om åtgärder måste berörda grupper av barn göras delaktiga i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen.

3. Metod

Covid-19-pandemin får genomgripande konsekvenser för hela samhället och att synliggöra enskilda barns röster bidrar till en viktig förståelse för hur barn har upplevt sin situation under pandemin. Tillsammans med andra samhällsaktörers insamling av barns erfarenheter kan det utgöra en del av förståelsen för hur barn har påverkats.

Eftersom arbetet har skett under pandemin har det inte varit lätt att ha fysiska intervjuer med barn. Samtidigt är det viktigt att kunna ha djupare samtal. Barnombudsmannen har därför valt flera olika sätt att inhämta barns erfarenheter:

- Inhämtat erfarenheter och synpunkter från barn och unga, genom digitala djupintervjuer
- Samlat in material via skolklasser
- Använt de erfarenheter och synpunkter som barn och unga lämnat inom ramen för arbetet med Barnombudsmannens årsrapport 2021 *Alla tar ju inte ansvar - Barnkonventionen som lag under en samhällskris*
- Tagit del av ett urval undersökningar från andra myndigheter och civilsamhällsorganisationer vilka har inhämtat uppgifter från barn och unga om pandemins konsekvenser för barn och deras rättigheter

För att genomföra uppdraget har Barnombudsmannen i övrigt:

- Skickat ut ett frågeformulär till sjutton myndigheter samt till Sveriges Kommuner och Regioner
- Samrått med Folkhälsomyndigheten och andra myndigheter, samt civilsamhällsorganisationer
- Utifrån ett barnrättsperspektiv kartlagt och analyserat beslut som fattats för att begränsa smittspridning och hantera konsekvenserna av pandemin
- Tagit del av ett urval undersökningar som myndigheter och andra har genomfört där pandemins konsekvenser för barn och deras rättigheter berörs

Inhämta barns erfarenheter

Barnombudsmannen har valt att genomföra digitala djupintervjuer med 28 barn i åldrarna 11-17 år. Inför intervjuerna har barnen fått förberedande information om regeringsuppdraget, syftet med intervjun och hur samtalet kommer att gå till. Det digitala formatet har gjort det möjligt att träffa barn i hela landet, trots pandemin. Intervjuerna har genomförts under mars, april och maj 2021. Föräldrars samtycke har inhämtats, men i de flesta fall har intervjuerna gjorts utan närvarande föräldrar eller andra personer i rummet.

Utöver individuella intervjuer har erfarenheter även insamlats via ett särskilt material för skolor, med huvudsakligt fokus på skolor i så kallat socioekonomiskt utsatta områden eller som har svaga skolresultat. Skolmaterialet innehåller övningar och reflektionsfrågor om vilka av rättigheterna i barnkonventionen som har påverkats och på vilket sätt. De skolklasser som skickat in material kommer från olika delar av landet och är spridda över hela grundskolan. I några fall vet vi inte i vilken årskurs som barnen som skickat in materialet går.

Barnombudsmannen har vidare mött barn under arbetet med årsrapporten 2021. Utgångspunkten för samtalen med barn inom ramen för årsrapporten var deras egna

upplevelser av att vara barn under covid-19-pandemin. Vi träffade då och pratade med totalt 111 barn och unga i grupper om 2 till 25 personer mellan 5 och 20 års ålder. Mötena genomfördes fysiskt under oktober 2020. Vid denna tidpunkt hade vi en relativt låg smittspridning av covid-19 i Sverige, vilket även återspeglas i samtalen. Vi träffade barn i kommuner som var särskilt drabbade av coronapandemin och som är socioekonomiskt utsatta utifrån ett antal olika indikatorer.³

De åsikter och reflektioner som barn har framfört till Barnombudsmannen i arbetet med den här rapporten och årsrapporten 2021 representerar inte alla barns åsikter, utan ska ses som exempel.

Kartläggning och analys av beslut

Barnombudsmannen har kartlagt och analyserat konsekvenser för barn utifrån beslut som fattats av regeringen och andra myndigheter till följd av pandemin och som har bedömts ha särskild relevans ur ett barnrättsligt perspektiv. Till exempel beslut om distansundervisning, beslut om att stänga ner serviceanläggningar och beslut om social distansering. Flera myndigheter har haft uppdrag att på olika sätt utvärdera och följa konsekvenserna av den pågående pandemin. Även civilsamhällesorganisationer har rapporterat om pandemins konsekvenser för barn.

Barnombudsmannen har inom ramen för arbetet med att kartlägga och analysera pandemins konsekvenser för barn gått igenom ett urval av dessa rapporter. Urvalet har gjorts bland annat utifrån vilka rapporter som har ansetts vara särskilt intressanta med utgångspunkt i barns förutsättningar att få sina rättigheter tillgodosedda.

Under sommaren 2020 skickade Barnombudsmannen ut ett frågeformulär till sjutton myndigheter samt till Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). De myndigheter som valdes ut var sådana vars verksamhet berör barn och unga och som bedömdes som relevanta utifrån ett barnrättsligt perspektiv. Under våren 2021 har Barnombudsmannen följt upp svaren hos några av myndigheterna. De uppgifter som myndigheterna har lämnat har utgjort ett underlag för arbetet med att kartlägga och analysera pandemins konsekvenser för barn.

Samråd

I arbetet med uppdraget har Barnombudsmannen samrått med Folkhälsomyndigheten, Myndigheten för delaktighet samt andra relevanta myndigheter och civilsamhällesorganisationer. Syftet med samråden har varit att dela information om konsekvenser och risker för barn till följd av pandemin. För Barnombudsmannen har det också varit viktigt att bidra med ett barnrättsligt perspektiv till andra aktörers arbete.⁴

---

³ Se Barnombudsmannens årsrapport 2021, Alla tar ju inte ansvar - Barnkonventionen som lag under en samhällskris. För mer information om samtalen med barn se metodbilagan till årsrapporten.

⁴ För mer information om metod - se metodbilaga.

4. Barns röster från covid-19-pandemin

De barn Barnombudsmannen har pratat med i arbetet med den här rapporten har alla drabbats hårt av pandemin och beslut som fattas för att minska smittspridningen. Pandemin har medfört allvarliga konsekvenser både på kort och lång sikt och barn har i många fall fått sina liv och sina rättigheter påverkade i grunden. Det handlar bland annat om barnets rätt till hälsa och utveckling, rätt till utbildning och rätten att inte diskrimineras. Det handlar också om rätten till fritid, rätten att träffa sin familj och rätten till trygghet, skydd och stöd från samhället för barn som är placerade i samhällsvård.

Barnombudsmannen har även träffat bland annat barn i socioekonomisk utsatthet, barn som bor i så kallade utanförskapsområden, barn som bor i skyddat boende, barn till ensamstående förälder och nyanlända barn, i arbetet med årsrapporten 2021.⁵

Många av barnen, också de barn som drabbats väldigt hårt under pandemin, uttrycker stor förståelse för att deras liv har begränsats under året. Flera barn påpekar också att det inte är barnen som har haft det värst, att det finns många som har dött. Barnen vi intervjuat visar generellt stark lojalitet med restriktioner och begränsningar. Några barn hade också önskat hårdare restriktioner. Barn har, precis som vuxna, olika åsikter om hur en pandemi bäst bekämpas och de påverkas av hur frågorna diskuteras i samhället.

I våra samtal beskriver många barn att livet har förändrats på ett generellt plan. Det handlar om att inte kunna ha vänner hemma, att inte kunna träffa äldre släktingar, att inte kunna resa eller träffa nya människor. Att vänja sig vid handsprit och ansiktsmasker och att undvika kollektivtrafiken. Flera barn uttrycker en stark längtan efter normalitet, att saker ska bli som de var förut.

Men barn som lever i redan utsatta livssituationer har drabbats hårdare. Förändrade förutsättningar och restriktioner slår hårt för många av barnen vi träffat. Det handlar om rädslan att dra hem smittan från skolan om barnet bor trångt med äldre släktingar, att behöva träffa sin socialsekreterare via ett digitalt verktyg eller att barnet inte får träffa sin förälder som är frihetsberövad på månader. Och barn med anhöriga som är sjuka som har fått ta ett stort ansvar för sina familjer.

Barnkonventionen innehåller varje barns individuella rättigheter. En del av barnen vi har pratat med känner väl till sina rättigheter, men påpekar att de saknar innehåll om de inte blir verklighet i praktiken. Det handlar om barn med frihetsberövade föräldrar som upplever att samhället plötsligt inte tycker att det är viktigt att de får träffa sina föräldrar. Det handlar även om barn som är placerade på till exempel ett hem för vård eller boende (HVB) som har begränsats i möjligheten till fritid eller att träffa sin familj. Barn som själva blivit sjuka och inte känt sig trodda av vård och skola. Och många av de barn vi har träffat upplever att de inte blivit lyssnade till, att de till och med känner sig bortglömda eller osynliga.

En grupp som vi har valt att lyfta särskilt är barn som själva drabbats av långtidssymptom efter covid-19, eller som är anhöriga till andra som har drabbats hårt av sjukdomen. Det är barn som ganska plötsligt har drabbats av väldigt stora förändringar i livet. Till exempel att inte kunna gå i skolan på ett vanligt sätt, att begränsas på sin fritid och att ha många vårdkontakter. Barnen berättar om att det är

---

⁵ Se Barnombudsmannens årsrapport 2021, Alla tar ju inte ansvar. För mer information om samtalen med barn se metodbilagan till årsrapporten.

svårt och påfrestande att vara sjuk i en ny sjukdom, och det samma gäller att vara anhörig till någon som är sjuk.

"Mina föräldrar har påverkats, alltså de tar det här på stort allvar och det är väl bra, men vi pratar mycket sjukdom. Alltså, jag förstår att det är allvarligt och det är bra att de tar det på allvar, men jag vill också att det ska vara som vanligt." Flicka, 13 år

Drömmar om framtiden

Nästan alla barn vi har intervjuat i arbetet med detta uppdrag har ombetts att säga något om vad de drömmer om framåt. Många pratar om fritiden, om att kunna återuppta en fritidsaktivitet som är satt på paus eller bara att själv kunna bestämma mer över sin fritid igen.

De barn som är sjuka själva eller har anhöriga som är sjuka önskar sig normalitet. Det handlar om att bli friska, men också om att samhället ska återgå till det normala. Att inte behöva oroa sig för en familjemedlem på samma sätt utan att återfå lite förlorad frihet.

"Att jag mår bra. Eller i alla fall bättre än nu. Definitivt bättre än nu."

"Att jag får tillbaka min familj, mina syskon, att alla blir friska, att smittan försvinner och vaccinerna går bra."

"Att corona har lagt sig. Jag och mina vänner kunde vara här hemma och spela och vara med varandra. Man kunde åka till Leos lekland, Gröna lund, Liseberg, Kolmården"

"Försökt återgå till livet innan, ett mer normalt liv. Jag är rädd och orolig nu hela tiden, jag vill liksom bara ha ett normalt liv. Jag längtar, haha jag har typ glömt hur det är. Kunna bjuda hem folk, träffa familjemedlemmar. Kunna vara med människor utan att känna rädsla och oro över att dra hem nåt. Jag har typ dåligt samvete jämt."

5. Barnkonventionen som en helhet

Vikten av att se barnkonventionen som en helhet och att värna alla rättigheter i konventionen har blivit särskilt tydlig under covid-19-pandemin. Rättigheterna i barnkonventionen är odelbara och ingen rättighet är mer värd än andra.

Barn är inte en homogen grupp och de drabbas på olika sätt och i olika stor omfattning under en samhällskris. Varje enskilt barn har rätt att få sina rättigheter tillgodosedda.

I artikel 2 i barnkonventionen stadgas att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag. Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Förhållanden som boendeort, socioekonomi, ålder, könsidentitet, hudfärg eller funktionsnedsättning ska inte påverka. Under en kris är det en särskild utmaning att se till att rättigheterna kommer alla barn tillräta. Beslutsfattare på alla nivåer måste se till att barnets bästa och barnets rätt till delaktighet tillgodoses i tillämpningen av de beslut som fattas. Barnkonventionens grundprinciper blir särskilt viktiga att följa.

Under en pandemi är rätten till liv och rätten till hälsa självklara rättigheter att utgå från. Åtgärder behöver vidtas för att minska den smittspridning som direkt hotar liv och hälsa. Samtidigt är det angeläget att se till hälsa i en bredare bemärkelse och till alla de olika mänskliga rättigheter som aktualiseras.

I barnkonventionens artikel 6 stadgas rätten till liv, överlevnad och utveckling och i artikel 24 rätten till bästa möjliga hälsa. Begreppet hälsa definieras inte i barnkonventionen men FN:s barnrättskommitté hänvisar till definitionen i Världshälsoorganisationens (WHO:s) författning.⁶ Enligt WHO ska hälsa ses som ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande, och inte enbart en frånvaro av sjukdom och svaghet.⁷ Det är alltså fråga om hälsa i bred bemärkelse.

I artikel 3 i barnkonventionen stadgas barnets bästa. Det slås fast att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Barn har rätt att få sitt bästa prövat i alla beslut och andra åtgärder som rör ett enskilt barn eller barn som grupp. Vad som är barnets bästa går inte alltid att ge ett enkelt och entydigt svar på. Därför behöver utredare och beslutsfattare pröva den aktuella åtgärden och dess konsekvenser för barnet eller barnen i fråga.

Den som fattar beslut som påverkar ett barn eller en grupp barn i Sverige har enligt barnkonventionen en skyldighet att beakta barnets bästa. Krav på att beakta vad som är bäst för barnet finns inskriven i flera svenska författningar. FN:s barnrättskommitté understryker att barnets bästa ska förstås både som en kollektiv och en individuell rättighet.⁸ Kommittén anger också att förvisso påverkar alla statens handlingar barn på ett eller annat sätt, men detta betyder inte att varje handling från statens sida måste inbegripa en fullständig och formell process för att bedöma och fastställa barnets bästa. När ett beslut kommer att ha en betydande inverkan på ett eller flera barn är det dock enligt kommittén lämpligt att tillämpa en högre skyddsnivå och ett noggrant förfarande för att ta hänsyn till barnets bästa.⁹

---

⁸ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr. 14 (2013) om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, punkt 23.

⁹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr. 14 (2013) om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, punkt 20.

I artikel 12 i barnkonventionen fastställs rätten till delaktighet - barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter, eller avstå om barnet så önskar, i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Denna rätt innebär en tydlig juridisk skyldighet för staten att erkänna rättigheten och säkerställa att den genomförs genom att lyssna på barnets åsikter och tillmäta dem betydelse.¹⁰

Dessa rättigheter ska ses tillsammans med övriga rättigheter i konventionen. Barnombudsmannen har valt att titta särskilt på rätten till liv, överlevnad och utveckling i artikel 6 tillsammans med rätten till hälsa i artikel 24, rättigheter gällande utbildning i artiklarna 28 och 29, rätten till vila, fritid, lek och rekreation i artikel 31 och rätten till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande i artikel 19. Men andra rättigheter aktualiseras såklart samtidigt, och inte bara grundprinciperna.

---

¹⁰ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 12 (2009) om barnets rätt att bli hörd, punkt 15.

6. Barns rätt till liv, överlevnad och utveckling och bästa möjliga hälsa

I artikel 6 stadgas varje barns inneboende rätt till livet och barnets rätt till överlevnad och utveckling.

I artikel 24 fastslås barnets rätt till bästa möjliga hälsa och tillgång till hälso- och sjukvård och rehabilitering.

Slutsatser

Det är angeläget att fortsatta uppföljningar görs av covid-19-pandemins konsekvenser för barns hälsa och att dessa omfattar barn som varit särskilt utsatta, till exempel barn som lever i ekonomisk utsatthet, barn som lever i utsatthet i hemmet, barn som är placerade i samhällsvård, barn med frihetsberövad förälder, barn med funktionsnedsättning och barn med psykisk eller fysisk ohälsa.

Andra frågor som behöver följas upp särskilt, och där barns rättigheter behöver säkerställas, är exempelvis barns tillgång till och kvaliteten vård i olika regioner och konsekvenserna av att tillgången till skyddsfaktorer som skola, sociala sammanhang och trygga vuxna utanför hemmet minskat under pandemin.

Utifrån uppföljningarna behöver åtgärder vidtas för att säkerställa att varje barn får sina rättigheter tillgodosedda och för att minimera de negativa konsekvenserna.

Det är vidare viktigt att barnrättsliga analyser och prövningar av barnets bästa i enlighet med artikel 3 och 4 i barnkonventionen görs inför beslut, för att minska de negativa konsekvenserna för barn och säkerställa att nödvändiga överväganden görs innan beslut fattas. Barn behöver också involveras i de beslut som tas, i enlighet med artikel 12.

Vad säger barnkonventionen

I barnkonventionens artikel 6 stadgas rätten till liv, överlevnad och utveckling, som staten ska säkerställa till det yttersta av sin förmåga. Och i artikel 24 stadgas rätten till bästa möjliga hälsa. Rätten till hälsa är central för att barnet ska kunna ta del av alla rättigheter i konventionen, precis som rätten till hälsa är beroende av att många andra rättigheter i konventionen förverkligas.¹¹

Begreppet hälsa definieras inte i barnkonventionen men FN:s barnrättskommitté hänvisar till definitionen i Världshälsoorganisationens (WHO:s) författning.¹² Enligt WHO ska hälsa ses som ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande, och inte enbart en frånvaro av sjukdom och svaghet.¹³ Det är alltså fråga om hälsa i bred bemärkelse.

Artikel 24 kan sägas bidra till en konkretisering av barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling i artikel 6, som staten ska säkerställa till det yttersta av sin förmåga. Artikel

¹¹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 15 om Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (art. 24), punkt 2, 4 och 7.

¹² FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr. 15 (2013) om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (art. 24) punkt 4.

¹³ Ur preambeln i WHO:s författning, antagen den 22 juli 1946.

24 ska också förstås utifrån artikel 27 som ger varje barn rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.¹⁴

Konsekvenser för barn

Många myndigheter har haft uppdrag att följa pandemins och åtgärders konsekvenser för barn och unga. Allt fler rapporter har publicerats under senare delen av år 2020 och under år 2021.

Vid en genomgång av ett antal av dessa rapporter blir det tydligt att pandemin har haft en stor påverkan på många barns livsvillkor och rättigheter. Det står också utifrån det aktuella kunskapsläget klart att barn som redan innan pandemin levde i utsatthet har drabbats extra hårt. De negativa konsekvenserna av pandemin och de åtgärder som vidtagits för att begränsa smittspridning är särskilt stora för dessa barn.¹⁵ En liknande bild framgår av de samtal med barn som Barnombudsmannen har haft inom ramen för detta uppdrag och även i arbetet med årsrapporten 2021.

Barnombudsmannen har mött vissa grupper av barn som har varit särskilt utsatta under pandemin – bland annat barn som själva drabbats av långvariga symptom efter covid-19, barn som har anhöriga som är eller varit sjuka i covid-19 eller som är i riskgrupp. Även barn som är placerade i hem för vård eller boende (HVB) och barn som har en förälder som är frihetsberövad. Dessa barn beskriver hur pandemin har påverkat deras hälsa. Och precis som för många andra barn är, utöver hälsa, familj, skola och fritid återkommande teman.

Vissa barn har drabbats direkt av sjukdom i covid-19

Vissa barn har drabbats direkt av sjukdomen genom att de själva har fått långvariga symptom efter sjukdom av viruset.

Folkhälsomyndigheten beskriver i sin tredje kunskapssammanställning om Covid-19 hos barn och unga¹⁶ bland annat att barn generellt inte drabbas av allvarlig sjukdom och död men att barn i alla åldrar är mottagliga för viruset och kan sprida det vidare. Små barn är mindre mottagliga än äldre barn (tonåringar), men äldre barn är fortfarande mindre mottagliga än vuxna.

Enligt Folkhälsomyndigheten har det hittills inte rapporterats om några riskgrupper bland barn och unga för att insjukna i svår covid-19 i Sverige. Dock finns det, anger myndigheten, ett mycket ovanligt men allvarligt tillstånd som komplikation till en tidigare genomgången covid-19-infektion hos barn och unga. Detta kallas för MIS-C (Multisystem Inflammatory Syndrome in Children). Enligt Folkhälsomyndigheten följs det också både i Sverige och internationellt misstänkta långvariga symtom hos barn och unga efter en covid-19-infektion, s.k. post-covid. Det är än så länge osäkert i vilken utsträckning barn drabbas av långvariga symtom. Enligt Folkhälsomyndigheten är kunskapen om detta under utveckling. Folkhälsomyndigheten beskriver vidare att 68 barn och unga (0–19 år) hade intensivvårdats till följd av covid-19 och 12 barn avlidit, till och med vecka 13, 2021.

När vi sökte barn med långtidssymptom av covid-19 att intervjua var gensvaret mycket starkare än vi hade förväntat oss. Sammantaget har barnen gett oss en stark och

---

¹⁴ Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63), volym 2, sid. 968.

¹⁵ Se t.ex. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), Barn och unga under coronapandemin - Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde, 2021:2 (2021).

¹⁶ Folkhälsomyndigheten, Covid-19 hos barn och unga - en kunskapssammanställning, Version 3, (2021).

mångsidig bild av sina erfarenheter av sjukdomen och hur deras liv och rättigheter har påverkats.

De barn vi har pratat med mår alla dåligt på olika sätt, men många har även liknande symptom, som trötthet, andfåddhet och lukt- och smakbortfall. Några av barnen har drabbats av kognitiva svårigheter, som problem med minnet eller hjärntrötthet. Många av barnen har också återkommande smärtor i mage, huvud eller andra delar av kroppen. Flera av barnen har mått så dåligt att föräldrar eller skolpersonal ringt ambulans en eller flera gånger.

*"Lukten är fortfarande död. Det är nio månader sen jag blev sjuk. Det är väldigt tråkigt när man kommer in för att äta och tänker att det är gott men sen, så himla konstigt men när man har tuggat ett tag så känns det som att det bara är sörja i munnen. Ingenting mer, ingen smak, ingenting." **Pojke 13 år***

En pojke beskriver hur han behöver sova upp till 16 timmar per dygn men att det ändå tog tid att få skolan att förstå allvaret i situationen.

*"Just nu är skolan helt ok, om man jämför med förut. Jag måste ta paus, alltså jag är väldigt trött på dagen så jag måste sova minst en gång om dagen, alltså i skolan. Jag blir trött och yr, men jag har fått plats i ett vilorum där jag kan vila i skolan." **Pojke 13 år***

Många barn beskriver återkommande kontakter med sjukvården. En del barn har träffat ett stort antal läkare och under tiden tagit många prover och genomgått undersökningar. För en del barn har vårdkontaktarna upplevts som okej, medan andra har upplevt det som stressande och jobbigt.

*"Väldigt jobbigt. Det är för att alltså om jag får säga det själv då alltså för de vet ju liksom inte så mycket om corona eller så här och så det är ju därför världen liksom måste få forska tillsammans och så men alltså det är ju mycket enklare om man liksom har brutit armen då vet de ju liksom vad man ska göra har ett gips i 4 veckor liksom ja. Men nu vet man ju inte så mycket så då testar de ju sig fram lite eller vad vet jag eller alltså så jag får ta väldigt mycket prover och sånt men samtidigt så har jag en känsla av att... Jag vet att det inte kommer ändra på något eller att det liksom, att det inte kommer hjälpa för att alltså de måste typ forska lite mer i det eller vad man ska säga alltså det är ju jättebra att sjukvården finns alltså herregud det är jättebra men alltså ja vad ska man säga, dom vet liksom inte så mycket så dom kan inte göra något. Ibland, alltså de gör ju sitt bästa och är snälla och så, men ibland mår jag typ sämre efteråt." **Tjej 11 år***

Gemensamt för många av de barn vi pratat med är att de i början av sin sjukdom inte har tyckt att läkare och andra i sjukvården har lyssnat eller försökt förstå. Det finns flera barn som också uttrycker frustration över att aldrig ha fått testa sig när de var sjuka, då barn inte testades generellt tidigt i pandemin. Några barn har mycket negativa upplevelser av sjukvården, andra har känt sig sedda och hörda från början.

De barn som har blivit inskrivna på någon av de kliniker som öppnat för barn med långtidssymptom efter covid-19 beskriver en stor skillnad i upplevelse och bemötande. Att känna sig trodd och tagen på allvar ger barnen både trygghet och hopp i att det finns vuxna som lyssnar och är intresserade av att de ska få behandling och bli friska. Just upplevelsen av vården är det som många av barnen återkommer till. Många uttrycker förståelse för att det är nytt och svårt, men känslan av att vara misstrodd är något som många av de barn vi träffat har upplevt som enormt påfrestande.

"Ja, jag blir besviken. Den är ju den hjälp som egentligen ska hjälpa mig och få bort det som är fel. Jag menar att de ska lyssna på oss med vad som händer i kroppen. De ska lyssna på den som har någonting, när nånting sker i kroppen. Man ska inte ge sig, man

*ska gräva djupare i det. Man kan inte säga att "ja han är frisk han är frisk behöver inte komma tillbaka" när det inte är bra. Det är väl det som jag hörde först på vårdcentralen. Nu är det bättre, men det var väldigt jobbigt." **Pojke 13 år***

*"Alltså nu lyssnar de, och första gången eller kanske andra jag var där så var jag så trött, jag är ju trött och sover mycket, men det var ok. Jag fick sova och dom förstod att jag var trött på riktigt, jag kunde sova till och med under undersökningen (skrattar). Men det var liksom ok, det kändes så bra att de på riktigt trodde på jag mådde." **Pojke 13 år***

Flera barn vi pratat med har idag anpassad skolgång och läser inte alla ämnen. Det gäller barn från lågstadiet till gymnasiet. En del har distansundervisning, andra har fått tillgång till ett vilorum där de kan sova en stund under skoldagen. Några barn berättar att de inte tycker att skolorna gjort några anpassningar alls. Upplevelserna mellan barnen spretar väldigt, och det individuella bemötandet i varje skola spelar stor roll. Det är tydligt att rätten till skola och utbildning har påverkats i hög grad för den här gruppen. De har generellt hög frånvaro och känner oro över skolresultaten. De barn som redan kämpade i skolan innan pandemin drabbas hårdast. Många barn uttrycker mycket stor stress över att ha missat så mycket skola eller över att inte prestera lika bra som innan sjukdomen. Några barn är så sjuka att de nästan inte går i skolan alls.

*"En bra dag för mig är att jag inte känner stress över att jag behöver jobba i kapp. Men det är ovanligt. Jag tänker att jag måste träffa mina vänner mindre också, för jag har inte så mycket energi och så, så jag borde lägga det på skolan istället. Då kan jag bli väldigt arg på mig själv om jag går ut och träffar kompisar och sen är jag helt slut och orkar ingenting." **Flicka 11 år***

*"Det var jobbigt att vara borta så mycket från skolan, och det är väldigt jobbigt när det gör sådär ont. Men jag klarar mig, jag ligger bra till i alla ämnen nästan. Så det går bra ändå nu, skolan är ok" **Pojke 11 år***

För de barn som har blivit sjuka är det också flera som uttrycker att det känns dåligt när vuxna säger att barn inte blir sjuka i covid-19. Barnens upplevelse är att många vuxna har sagt att barn inte blir allvarligt sjuka i covid-19, och det stämmer inte med barnens egen erfarenhet. I vissa fall finns det också en ilska mot de som barnen upplever uttalar sig tvärsäkert om att barn inte drabbas hårt av sjukdomen covid-19. Flera barn uttrycker på olika sätt att de inte känner sig sedda av sjukvård, myndigheter och media för att de har drabbats på ett ovanligt sätt.

*"De säger att barn inte drabbas, men alltså jag är barn och jag har verkligen drabbats hållå. Varför säger de aldrig något om det på sina möten? Det känns så skevt, riktigt skevt" **Barn 14 år***

Glappet som uppstår mellan det som beskrivs i media och av myndighetspersoner och det som barnen upplever är jobbigt för flera av de barn vi pratar med. Några barn beskriver också att bilden av att barn inte drabbas hårt av covid-19 också har påverkat hur de har bemötts av lärare och kompisar.

*"Det är som att de inte riktigt tror på mig, alltså lärarna. Jag anstränger mig också mest när jag är i skolan fast ibland vill jag typ bryta ihop framför lärarna så att de ska fatta hur det är." **Tjej 16 år***

Flera barn vi pratar med har valt att inte prata så mycket med sina kompisar om sjukdomen. Någon tycker att det redan pratas så mycket hemma och någon annan tycker att kompisarna ändå inte förstår allvaret. Flera barn som känt sig ifrågasatta eller misstrodda av sina lärare kopplar också det till att de inte vill prata om det i skolan.

"Jag pratar inte så mycket med andra om corona, jag säger bara att jag är sjuk. Jag vill inte att, de liksom ska tänka att det smittar och så, jag vill hellre prata om annat"

Pojke 11 år

Många av de barn vi har pratat med beskriver hur de älskar sina vanliga fritidsaktiviteter och längtar efter en vanlig fritid igen. Det kan handla om att återgå till en idrott, att träffa vänner eller att kunna gå på stan och fika. Ett barn beskriver återkomsten till sin innebandy. Hen hade varit borta i flera månader och trappade gradvis tillbaka till sin idrott. På frågan hur det var att komma tillbaka svarar hen:

"Pirrigt. Jag visste inte hur det skulle vara, jag var rädd att bli sjuk igen. Jag hade blivit jättedålig en gång på träning, så jag inte kunde andas typ och ville inte bli det där bland alla igen. Men jag älskar idrotten och matcherna, jag ÄLSKAR det så jag ville verkligen tillbaka."

Barn som anhöriga

Att vara anhörig kan innebära många olika saker. I den här rapporten har vi fokuserat på barn som har syskon och föräldrar som drabbats hårt av sjukdomen covid-19. Det kan handla om att ha haft en förälder i intensivvård, att ha en förälder med långtidssymptom eller att ha en familjemedlem i riskgrupp. Några har också familjemedlemmar som avlidit i covid-19. Det är tydligt utifrån våra samtal med barn att det är en sjukdom som har drabbat familjer mycket hårt.

"Jag är van att ha min mamma, och sen när jag insåg att det kan bli så här riktigt länge, efter två månader tänkte jag, alltså det är verkligen panik, ska hon vara så här alltid? Det är en ny sjukdom, det är läskigt att inte veta ens OM hon blir frisk och hur lång tid det tar. Det känns läskigt att tänka på, jag försöker att inte tänka på det. Det är väldigt läskigt för man vet ju inte." Tjej 13 år med familjemedlem med covid

Ovissheten är ett genomgående tema bland de barn vi har träffat som har anhöriga med långdragna symptom efter covid-19. Att inte veta vad sjukdomen innebär eller hur lång tid rehabiliteringen eller tillfrisknandet kommer ta är påfrestande. Många barn beskriver också hur de kan få dåligt samvete för de tycker att det är jobbigt att deras anhöriga är sjuka.

"Jag är ju den som har haft tur, jag är ju den som är frisk, alltså det här skitåret är över snart och då känner jag att i vår familj är jag ju den som har haft tur. Men jag vill bara att dom ska bli friska för alltså, det är så sjukt att en person typ är som helt förändrad, hon sover ju typ bara. Jag vill bara ha min syster tillbaka, det är liksom ingen tröst att jag inte har blivit sjuk när hon är så jättedålig." Tjej 16 år med flera familjemedlemmar med långtidscovid

"Jag har ofta dåligt samvete för att jag är så trött på att allt handlar om dom som är sjuka i vår familj. Alltså, det är ju inte jobbigast för mig såklart, det känns typ patetiskt att ens tycka att det är jobbigt. Men det är ju jobbigt, det är så mycket som har ändrats i familjen." Pojke med två anhöriga med långtidssymptom efter covid-19

Att ha ett syskon som drabbats av långtidssymptom efter covid-19 är något som barnen beskriver påverkar livet på många sätt. Förutsättningarna i vardagen blir helt förändrade och dynamiken i familjen förändras. Barnen beskriver hur det är att plötsligt inte kunna hitta på saker med sitt syskon, att behöva ta ansvar för att ta hem skoluppgifter eller att behöva hantera att det mesta i hemmet kretsar kring den som är sjuk.

"Det känns inte som att någon lärare bryr sig, det är inte som att hon får specialanpassade uppgifter, de förväntar sig att hon ska orka fast hon inte kan. Jag får

ta hem grejer till henne, jag får uppgiften att ta hem grejer, ska jag lära mitt syskon? Det jag gör borde lärarna göra. Det känns inte som att lärarna har brytt sig och lagt ner tid. Mitt syskon har svårt att sätta ord på hur hon mår, så lärarna frågar mig, det var mest i början, men nu har lärarna typ gett upp." Tjej 15 år

Flera av de barn vi pratat med berättar om hur de fått andra och fler uppgifter i familjen när en eller flera familjemedlemmar är sjuka. Alla barn uttrycker stor förståelse för att deras roll i familjen har förändrats, och många berättar om ett ökat ansvar som något självklart. Men samtidigt är det tydligt att barnen längtar tillbaka till normaliteten som den var innan pandemin.

"Om två av fyra i familjen, och två inte kan göra det de har gjort innan kan göra det de brukar så får jag väga upp det. Det är jobbigt, men det är värre att vara sjuk. Jag saknar ju hur det var innan." Kille 14 år

I några av de familjer där två eller ibland fler familjemedlemmar har blivit sjuka är påverkan extra stor. Ett barn beskriver det som att det alltid är någon i familjen som är dålig och ligger och vilar och att familjen behöver anpassa sig efter det hela tiden. En annan flicka använder återkommande i samtalen ordet "begränsat" som en beskrivning av sitt liv just nu.

"Eftersom mamma inte orkar laga mat och hämta min lillasyster och hjälpa med läxorna, nu gör pappa allt, och då finns det liksom ingen tid över. Det är begränsat, det känns som att allting är begränsat faktiskt, som att vår familj är ett före och ett innan och ingen vet om det kommer ta slut. Man tänker ofta att hemska saker händer men inte en själv, men nu har jag fått tror jag ett större perspektiv på livet. Det finns mycket som kan gå fel. Jag kanske tar tillvara på saker mer, jag ser inte saker som självklara längre. Men också, jag är jättearg för att det här har hänt min familj" Tjej 15 år

Att vara nära anhörig till någon i riskgrupp har många barn fått erfara under 2020. Många barn uttrycker ångestkänslor eller skräck över att smitta en anhörig. Det gäller också de barn som skickat in reflektioner via sin skola. Det är ett ämne som många barn kan relatera till och vill prata om.

"Det är inte lätt, jag fattar det, men alltså, vad ska jag göra liksom? Det är inte som att jag har ett eget rum och kan hålla avstånd och inte träffa folk hemma. Mormor är i sån här riskgrupp, och några andra i familjen också, jag har typ ångest, alltså på riktigt att jag ska döda dom för det är så mycket smitta i skolan. Men sen, alltså, det är ett helt år. Jag har inte varit seriös med det här hela tiden, det har varit lite mer som att ibland orkar jag vara seriös men, alltså, eh, nu skäms jag lite, men inte hela tiden." Pojke i åk 9

Några barn med anhöriga i riskgrupp har inte deltagit i den fysiska undervisningen under stora delar av året. Det beskrivs av barnen som ett nödvändigt ont, som att de var tvungna att stanna hemma för en anhörigs skull. De flesta var hemma framförallt under våren 2020 men några barn har även varit hemma till och från under senare del av pandemin.

"Min brorsa är i riskgrupp, alltså riktig riskriskgrupp och jag kan inte vara den som tar hem smittan och så har jag gått i skola hemma, hemskolning. Det är väl ingen som tycker att det är perfekt, inte jag i alla fall och inte mamma och definitivt inte skolan men liksom jag kan ju inte vara den som smittar min brorsa, nej tack då är jag hellre hemma." Kille 12 år

Bland de barn vi har intervjuat säger de flesta att de lever i en familj där de känner sig trygga och att de har vuxna runt omkring sig som de kan vända sig till. Det är värt att notera att målsman lämnar sitt samtycke till att barnen deltar och att rekryteringen till

samtalen ofta går genom barnens målsman vilket gör att de barn som deltar i intervjuerna ofta har stöd av en vuxen i sin närhet. Men flera barn berättar också att det är bråkigare hemma än före pandemin. Att det är påfrestande att vara anhörig och att det påverkar hela familjen.

*"Det är väldigt jobbigt hemma. Det har påverkat oss väldigt mycket. Det är mer bråk för flera mån dåligt, det är många saker inte bara det med riskgrupp utan också att pappa inte kan resa i jobbet och då är han hemma. Alla är här hela tiden, och jag är livrädd att någon ska bli smittad, men pappa verkar typ inte rädd alls, eller ja, det är han väl men inte som jag." **Flicka 11 år med anhörig i riskgrupp***

I familjer där en eller flera familjemedlemmar har varit eller är allvarligt sjuka är det ofta många saker som förändras på en gång. Möjligheten till en trygg familj, skola, fritid och möjligheten att umgås med vänner. Fler av de barn vi har intervjuat pratar om längtan efter det normala. När det har hänt hemska saker i barnets liv, som att en anhörig är sjuk eller avlider är normaliteten extra viktig. Att kunna gå till skolan beskrivs av flera barn som jätteviktigt. Att kunna träffa kompisar och utöva fritidsaktiviteter är också något som barn i familjer som drabbats hårt lyfter som viktigt.

Det är också några barn som berättar om att det har varit jobbigt att inte få ta avsked av anhöriga på begravningar på grund av restriktionerna.

Även i de material som skickats in av skolklasser tas liknande frågor upp.

*"Min pappa fick intensivvård, men han klarade det. Jag är tacksam för att pappa lever, men han är fortfarande väldigt svag. Två av mina farbröder dog. Det var hemskt att inte kunna vara med på begravningen, att inte få ta avsked." **Elev åk 9***

Barn som Barnombudsmannen mött under arbetet med årsrapporten 2021 berör rädslan att ta hem smittan och vara den som orsakar att en familjemedlem blir sjuk eller till och med avlider. En stark oro för detta är genomgående i de samtal vi har fört. Vi har träffat barn som beskriver hur svårt det känns att gå till skolan, när de vet att de riskerar att dra hem smittan till en äldre förälder eller mor- och farföräldrar.

"Jag har en pappa som är väldigt sjuk, så jag har hållit distans till honom, vilket liksom leder till att jag bara är på mitt rum. Så fort han typ hostar är jag rädd för att jag typ har smittat honom. Så ja, man känner väl ganska mycket ansvar och är rädd för att man själv ska råka göra nåt, typ."

Placerade barn

Ytterligare en grupp barn som Barnombudsmannen i det här uppdraget velat lyfta särskilt är barn som är placerade i samhällsvård. Barnen har under hela eller delar av pandemin varit placerade på ett HVB. Barnen har lyft frågor om rätten att träffa sin familj, om en meningsfull fritid och om rätten att utvecklas. Genomgående är också frågan om psykisk hälsa.

En flicka beskriver hur det känns att bli begränsad i sina möjligheter att träffa sin familj. Hon rekommenderades av socialtjänsten att inte träffa sin familj under jul på grund av smittspridningen. I en redan utsatt situation beskriver hon att det är svårt att gå emot socialtjänstens rekommendation och att alla behöver ta ansvar för att stoppa viruset. Men hon beskriver också att konsekvenserna av att inte träffa sin familj under en lång tid blir stora, och att det psykiska måendet påverkats mycket negativt.

"Det var ju bara en rekommendation från socialtjänsten, men man kan ju inte träffa socialtjänsten heller, just nu kan man ju bara ha möten med dom via Teams, de vill ju inte ha fysiska möten, såklart på grund av smittan. Så alltså, de rekommenderade att vi

inte skulle ses, att jag inte skulle träffa familjen på julen, det var en rekommendation bara. Men man fick ju inte åka tåg eller ses på caféer och det skapar stora grejer och gör det svårt att träffa familjen, jag gjorde inte det. Även om det inte var nej, så blir jag ensam." Flicka 16 år

Kontakten med socialtjänsten har för de barn vi träffat i huvudsak skett digitalt under året, även om fysiska möten har förekommit. Här beskriver barnen först att mötena i stort har gått bra, men efter en stunds samtal börjar de berätta också om det som har varit svårt. En sak som nämns är de samtal som uppstår på väg in eller ut ur ett möte, eller i väntan på att någon ska komma in eller går. De lite mer informella delarna av samtalen försvinner i de digitala verktygen, och det upplever barnen som en stor förlust.

"Så det blir bara möten via Teams med socialtjänsten. Det är jätteviktiga möten för mig, men det blir inte lika seriöst när man har det via Teams, alltså uppföljningsmöten varje gång. Det blir annorlunda mot verkligheten, ansikte mot ansikte, när man kan ta upp fler saker. Det blir en riktig omställning. Skillnaden är att ansikte mot ansikte kan man ta upp fler grejer, man kan gå in i ett separat rum, man får mer sagt, på Teams sitter alla med i mötet, det kanske blir dålig uppkoppling så man hör inte vad den andra säger, det blir kort, allt blir kortare än jag egentligen önskar vad det var." Flicka 16 år

De barn vi har pratat med har stor förståelse för restriktioner och åtgärder som vidtagits med anledning av covid-19. Det finns också en förståelse för att situationen är ny också för personal och socialsekreterare. Men samtidigt är det uppenbart att de här barnens liv har påverkats mycket av restriktionerna. De digitala mötena är ok, men långt ifrån lika bra som de fysiska för att prata om en del saker.

"Det har påverkat min situation mycket. När man bor på HVB så kan man göra stora framsteg och jag tycker det är viktigt att få visa upp det ansikte mot ansikte. Det får jag ju inte göra nu. De kan inte se mina framsteg eller min situation på samma sätt på Teams. Vi har pratat om det, och socialsekreteraren vet ju att det är ett problem men det är ju inte hennes fel att det är corona. Ibland är mötet dåligt, typ ljud eller bild försvinner och så måste man säga till men det är ju inte hennes fel att det är dålig uppkoppling liksom så jag brukar låtsas att jag hör allt för det blir så jobbigt att hålla på och säga typ hallå jag hör inte, hallå du frös hela tiden." Flicka 16 år

Många av de barn vi talat med berättar om att de har mått sämre psykiskt under pandemiåret än tidigare. Det gäller i princip alla barn vi mött. De ger själva olika förklaringar, allt ifrån att vardagen är så begränsad till att helt grundläggande rättigheter som att träffa föräldrar eller kompisar har beskurits. För barn som är placerade på HVB är det här extra tydligt, och ett barn beskriver ensamheten som det värsta.

"Jag är väl ganska ensam i vanliga fall, bor på HVB och har bott på olika typ hem och så länge. Men nu, alltså med distansundervisning och så och typ ingen, nästan ingen chans att träffa folk... Skolan blir ju liksom något man kan åka till när det är som vanligt. Det är jobbigt, jag är helt själv." Flicka 17 år

Den psykiska hälsan påverkas också av möjligheten till fritid. För de barn vi har träffat har de allra flesta aktiviteter dragits in under året och möjligheten att göra saker utanför lokalerna är små. En flicka beskriver hur känslan av isolering och avstånd till omvärlden hur vuxit för varje månad under pandemin.

"Det enda vi gör är typ att åka och grilla oavsett väder, och alltid med samma människor. De aktiviteter som brukar finnas här, när vi gör utflykter och gör något, är

annars som ett fönster mot omvärlden för oss som är här, att bli social och se något annat. Nu är det bara samma." Flicka 16 år

"Alla aktiviteter, allt vi gjorde förut, allt, allt är borta. Det var inte jättemycket innan, men ändå stor skillnad. Att åka och bada, att se andra människor, att gå på café. Man känner sig ensam, blir deprimerad, man lever ju i princip med sig själv 24 timmar om dygnet, det är ju dom som styr över ens liv så man kan ju inte åka ut som om jag bodde annars. Det är ju helt inramat, ärligt talat är det lätt att bli deprimerad." Flicka 17 år

Barn med frihetsberövad förälder

Vi har pratat med barn som har en frihetsberövad förälder, och de har berättat om sina upplevelser av att inte få träffa sin förälder under lång tid. Barnens föräldrar har alla varit frihetsberövade under hela eller större delen av covid-19-pandemin under 2020.

Utöver att vara ledsna över att besöken stoppats, och senare förändrats, beskriver barnen hur de har påverkats av att inte veta när de kommer att få träffa sin förälder igen och hur besöket kommer bli. Barnen delar en upplevelse av att inte bli sedda av samhället. Ett av barnen nämner specifikt att han och hans mamma hela tiden trodde att besöken skulle bli av eftersom barnkonventionen just blivit lag.

"I början förstod vi att jag inte skulle få träffa honom, men sen var det som att vi liksom inte visste något. Hur länge är det, ska jag aldrig få träffa honom typ? Och mamma sa att det är lag på att jag ska få träffa honom, det kommer lösa sig men det gjorde inte det. Eller ja, sen löste det sig med det var ju sjukt lång tid." Pojke 13

Ett av barnen hade inte hunnit träffa sin förälder som är frihetsberövad när de första besöksrestriktionerna infördes och upplevde osäkerheten som väldigt påfrestande då hela situationen var ny för familjen.

"Det var så mycket som var oklart. Då visste jag inte det jag vet nu om hur det är och hur han har det. Det var så, liksom oklart allting. Jag mådde inte alls bra då, det var inte bra alls" Flicka, 15

De barn som tidigare haft möjlighet att besöka sin förälder berättar om att skillnaden är stor. När det tidigare gick att umgås lång tid i en besökslägenhet, är det nu samtal med en glasskiva emellan. Samtalet och relationen påverkas av att besöken ser annorlunda ut.

"Det är bra, men det är väldigt annorlunda ändå, det blir ju inte som att umgås en hel kväll och hänga. Men det är ju bra att kunna träffas ändå" Pojke 13 år

Ett barn är också mycket orolig för att smitta sin förälder när möjligheten till besök öppnades igen och var tydlig med att det inte kändes rätt med fysiska besök. De besök som gjorts efter att restriktionerna släpptes har han upplevt som stressande.

"Vem vill va den som tog in corona där och gjorde så alla dog, inte jag. Alltså allvar, det är inte värt det. (...) Och den där typ skärmen, nej, det var inte säkert." Pojke 17

Möjligheten till digitala besök har några men inte alla av de barn vi pratat med tagit del av. Av de som har kunnat använda de digitala besöken beskrivs det som en stor lättnad att kunna ses. Även här uttrycker barnen frustration över att det var oklart hur besöken skulle gå till från början. Ett annat barn har inte haft några videosamtal med sin pappa och vet inte varför. Ett barn läste på en nyhetssajt att videosamtal skulle införas men lyckades inte få svar på vad som krävdes på flera månader.

"Jag har ju träffat hon på soc på Skype en gång, jag vet inte riktigt varför, det var nån utredning. (...) Det gick väl ok, men alltså jag sa inte så mycket för hon visste ju inget om

det, om besöken. Det var inte så mycket jag som pratade, det var mest hon och jag frågade om besöken men det visste hon inte då så ja. Det kändes ju lite, ja meningslöst kanske." Pojke 13 år

De barn med frihetsberövade föräldrar som vi har träffat har betalat ett högt pris under pandemin. Att begränsas i sin möjlighet med kontakt till en förälder är ett stort ingrepp i barnets liv. Gemensamt för barnen är också att osäkerheten ibland har varit värre än själva begränsningarna. Det stöd och nätverk barnen har omkring sig påverkar också hur de har kunnat utkräva sina rättigheter.

Psykisk ohälsa och vården

Bilden av en försämrad psykisk hälsa hos barn tas upp i flera studier. En undersökning från Uppsala universitet lyfter att oro för sjukdom och död har varit vanligt hos barn i alla åldrar. Vidare lyfts att många barn upplever en förändrad fritid med inställda aktiviteter, mindre tid med kompisar och att annat som barn normalt ser fram emot ställs in.¹⁷ Barnets rätt i samhället (Bris) beskriver en försämrad psykisk ohälsa såsom ångest och nedstämdhet. Bris har fått fler samtal om detta sedan pandemin slog till.¹⁸ I över hälften av Sveriges regioner upplever verksamhetschefer över ungdomsmottagningar att den psykiska ohälsan bland unga har ökat under pandemin.¹⁹

Enligt en rapport från Socialstyrelsen om effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten beskriver flera kommuner också en upplevd ökning av orosanmälningar till socialtjänsten som rör vårdnadshavarens missbruk och psykiska ohälsa, som kan bero på att pandemin förvärrat redan befintligt missbruk eller psykisk ohälsa. Samtidigt poängterar intervjupersonerna att det är för tidigt att dra slutsatsen att det beror på pandemin.²⁰

Socialstyrelsen har följt upp och analyserat effekterna av covid-19 på produktion, köer och väntetider i barn- och ungdomspsykiatri 2020 jämfört med 2019.²¹ Resultaten visar att antalet genomförda första bedömningar har minskat och att de som väntar längst på fördjupad utredning fått vänta längre under pandemiperioden mars–september 2020. Resultaten bekräftar att tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatri skiljer sig åt mellan olika regioner i Sverige. Pandemin har enligt Socialstyrelsen tvingat verksamheter att ställa om och har lett till bland annat en ökning av digitala arbetsätt. Digitaliseringen uppges ha bidragit till att produktionen kunnat hållas i gång och också möjliggjort nya typer av behandlingsstöd.

Socialstyrelsen lyfter i sin rapport att barn i stor utsträckning har påverkats av pandemins konsekvenser i det omgivande samhället. Det berörs bland annat att Bris har konstaterat att barn främst påverkats av samhällsåtgärder och restriktioner som förändrar deras vardag, och många barns utsatthet i hemmet har förstärkts. En försämring av den psykiska hälsan har märkts av i samtalen enligt Bris. Detta bekräftas, anger Socialstyrelsen i sin rapport, även av Folkhälsomyndighetens kunskapsmanställning som visar att det är fortsatt få barn som drabbas av allvarlig sjukdom och död i covid-19, men däremot påverkas barn i stor utsträckning av pandemins konsekvenser i det omgivande samhället.

¹⁷ Uppsala universitet, Barn och ungas röster om corona - En undersökning med barn och unga 4–18 år om coronapandemin våren 2020 (2020).

¹⁸ Bris, årsrapport 2020, 2021:1, Första året med pandemin - Om barns mående och utsatthet.

¹⁹ Sveriges Radio (2021). Ungdomsmottagningar upplever ökad psykisk ohälsa, länk:

<https://sverigesradio.se/artikel/ungdomsmottagningar-upplever-okad-psykisk-ohalsa> (hämtad 2021-06-22).

²⁰ Socialstyrelsen, Effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten (2021).

²¹ Socialstyrelsen, Covid-19-effekter på produktion, köer och väntetider i barn- och ungdomspsykiatri (2021).

Barns tillgång till skyddsfaktorer som skola, sociala sammanhang och trygga vuxna utanför hemmet har minskat anger Socialstyrelsen. Flera aktörer, bland annat Folkhälsomyndigheten och Bris, har enligt Socialstyrelsen beskrivit pandemin som en bidragande faktor till försämrade psykiatriska tillstånd snarare än en bakomliggande orsak till nydebuterade psykiatriska sjukdomstillstånd.

Socialstyrelsen uppger samtidigt i andra rapporter att det hittills har skett en minskning i inrapporteringen av nya fall av psykiatriska tillstånd hos barn under pandemin²² och att besöksfrekvensen inom barn- och ungdomspsykiatri minskat jämfört med tidigare år.²³

Nedgången i antal vårdbesök kan även ses inom somatisk specialiserad öppenvård, somatiska akutmottagningar och somatisk slutenvård. Socialstyrelsen framhåller att försenade vårdåtgärder kan ha en negativ inverkan på barn, men att det är för tidigt att bedöma effekterna av eventuell utebliven eller uppskjuten vård.²⁴ Enligt Socialstyrelsen framgår att barn har sökt akut sjukvård i mindre utsträckning än innan pandemin och även den planerade somatiska vården för barn har sjunkit. Barn har i mindre omfattning sökt barnpsykiatrisk vård och förskrivningen av psykofarmaka till barn har minskat under pandemin. De digitala vårdbesöken har ökat men sammanfattningsvis har vårdbesöken minskat. Anledningen till detta är oklar. Det kan handla om att benägenheten att söka vård har minskat för att barn och deras föräldrar undviker att söka vård för att undvika smittspridning. Det är också möjligt att sjukdom till följd av andra infektioner än covid-19 har minskat till följd av de åtgärder som vidtas för att begränsa smittspridning.²⁵

I Barnombudsmannens samtal med civilsamhällesorganisationer och andra myndigheter har det framkommit att planerade möten på barn- och ungdomspsykiatri i vissa fall har skjutits upp eller ställts in, vilket lett till att barn inte fått den psykiatriska vården de har behov av. Det framkom även att planerade operationer av barn skjuts upp eller ställs in. Det såg dock väldigt olika ut i olika regioner.²⁶

Barn som Barnombudsmannen mött inom ramen för arbetet med årsrapporten 2021 gav exempel på när vård och tandvård har blivit uppskjuten.²⁷

"Jag hade ont i ryggen, i typ två veckor. Smärtan gick inte bort, jag ville till läkaren men det var fullt överallt. Jag fick inte plats någonstans och var tvungen att vara hemma med den där smärtan. Det var riktigt jobbigt faktiskt. Den hjälp jag behövde då, den fick jag inte."

Barnen uttryckte dock en stor förståelse för att det med tanke på omständigheterna under våren 2020 varit svårt för vården att hinna med.

"Jag behövde gå till tandläkaren, och så ställde de in. Jag visste inte när de skulle öppna igen. Och jag har tandställning så då tar det längre tid innan den är fixad. Men folk som har corona ska ju komma i första hand såklart, det är deras liv. De som är i riskgruppen är viktigast."

---

²² Socialstyrelsen, Psykiatriska tillstånd och psykofarmaka under coronapandemin (2020).

²³ Socialstyrelsen, Psykiatriska akutmottagningar har fortfarande färre besök men samtidigt fler inläggningar under coronapandemin (2020).

²⁴ Socialstyrelsen, Förändringar i barns och ungas vårdbesök med anledning av covid-19 (2021), länk: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-2-7250.pdf> (hämtad 2021-06-11).

²⁵ Socialstyrelsen, Förändringar i barns och ungas vårdbesök med anledning av covid-19 (2021), länk: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-2-7250.pdf> (hämtad 2021-06-11).

²⁶ Barnombudsmannen, Rapport med anledning av Covid-19 (Dnr: BO 2020-0142) (2020).

²⁷ Barnombudsmannens årsrapport 2021, Alla tar ju inte ansvar - Barnkonventionen som lag under en samhällskris.

Försämrade ekonomi för barnfamiljer

Det är känt att folkhälsan är kopplad till socioekonomiska faktorer. Personer som lever i ekonomisk och social utsatthet har sämre hälsa än befolkningen i stort. Barn som växer upp i familjer med social och ekonomisk utsatthet löper större risk för ohälsa både som barn och senare i livet. Det finns därför en befogad oro att den kris som följer av pandemin ska leda till ökad utsatthet för redan utsatta barn och att gruppen av utsatta barn blir större.

Många beslut om ekonomiska bidrag har fattats för att minska de negativa effekterna av pandemin och restriktioner. Flera åtgärder har vidtagits för att dämpa de negativa effekterna av pandemin för barnfamiljers inkomster. Bland annat har ett extra tilläggsbidrag för barnfamiljer berättigade till bostadsbidrag införts,²⁸ och lättnader i reglerna om tillfällig föräldrapenning.²⁹ Regeringen har också beslutat om olika former av ekonomiskt stöd vilka inte direkt tar sikte på barnfamiljer men ofta indirekt påverkar familjer med barn eftersom familjens ekonomi förbättras.³⁰

Samtidigt är de ekonomiska konsekvenserna för barnfamiljer alltför stora, vilket har stor påverkan på barns liv. Enligt Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering har de ekonomiska konsekvenserna av minskad rörlighet och ekonomisk aktivitet till följd av smittläget och rådande rekommendationer inneburit att många föräldrar liksom övriga arbetstagare har varslats, permitterats, riskerar att förlora eller har förlorat sina jobb, eller tvingats jobba hemifrån. För många familjer och barn innebär detta ökad stress, men också ökad risk för konflikter och kanske separationer. Det sociala skyddsnet av vänner och släktingar som ofta omger barn har dessutom inte varit lika tillgängligt till följd av social distansering. Samtidigt har många ungdomar och studenter själva förlorat sina extrajobb och fått sina utlandsutbyten, studier och resor inställda eller uppskjutna. Utsikterna att resa och jobba innan man går vidare till högre studier har för många grusats och fler än någonsin söker sig till högskolan. För unga som lämnar utbildningssystemet och träder in på arbetsmarknaden har det dessutom blivit svårare att överhuvudtaget hitta ett jobb.³¹

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering visar att arbetslösheten ökat bland småbarnsföräldrar till följd av pandemin, men dock inte hos föräldrar till barn i skolåldern. Institutet redovisar vidare att det under 2020 inte skedde en ökning av antalet barn som lever i familjer med ekonomiskt bistånd från socialtjänsten.³² Samtidigt uppger en del kommuner i en undersökning från

---

²⁸ Finansdepartementet och Socialdepartementet, Pressmeddelande 2020-05-13, Regeringen förstärker bostadsbidraget för barnfamiljer, länk: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/05/regeringen-forstarker-bostadsbidraget-for-barnfamiljer/> (hämtad 2021-06-11) och Socialdepartementet, Pressmeddelande 2021-03-24, Regeringen förstärker bostadsbidraget för barnfamiljer, länk: <https://www.regeringskansliet.se/pressmeddelanden/2021/03/regeringen-forstarker-bostadsbidraget-for-barnfamiljer/> (hämtad 2021-06-11).

²⁹ Regeringskansliet, Åtgärder på socialförsäkringsområdet med anledning av coronaviruset, uppdaterad 2021-05-18, länk: <https://www.regeringskansliet.se/regeringens-politik/socialforsakringar/atgarder-inom-sjukforsakringen-med-anledning-av-corona/> (hämtad 2021-06-11) och Socialdepartementet, Pressmeddelande 2020-04-23, Utvidgade möjligheter till tillfällig föräldrapenning med anledning av covid-19, länk: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/04/utvidgade-mojligheter-till-tillfallig-foraldrapenning-med-anledning-av-covid-19/> (hämtad 2021-06-11).

³⁰ Se t.ex. Regeringskansliet, Åtgärder på socialförsäkringsområdet med anledning av coronaviruset, uppdaterad 2021-05-18, länk: <https://www.regeringskansliet.se/regeringens-politik/socialforsakringar/atgarder-inom-sjukforsakringen-med-anledning-av-corona/> (hämtad 2021-06-11).

³¹ Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), Barn och unga under coronapandemin, Rapport 2021:2.

³² Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), Barn och unga under coronapandemin, Rapport 2021:2.

Länsstyrelsen i Hallands län att ansökningarna om ekonomiskt bistånd har ökat och för vissa kommuner särskilt bland nyanlända familjer.³³

Forte, forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, har poängterat att en effekt av att många barnfamiljers ekonomiska situation försämrats under pandemin riskerar att förstärka den negativa trenden för ungas psykiska hälsa som pågått sedan 1980-talet.³⁴ Som med den ekonomiska krisen på 1990-talet i Sverige kan ungdomars psykiska hälsa försämrats på grund av ekonomisk stress, både eftersom det blir svårare för dem själva att få arbete och då deras föräldrar kan bli arbetslösa.³⁵

Föräldrar till barn med funktionsnedsättning har enligt en undersökning från Myndigheten för delaktighet överlag sämre ekonomiska villkor, än andra föräldrar. De löper större risk att drabbas av psykisk ohälsa och bli långtidssjukskrivna. Denna föräldragrupp är något sämre förankrade på arbetsmarknaden och det är vanligt att mammor har gått ned i arbetstid för att barnet kräver extra tid. I en enkät av Myndigheten för delaktighet till föräldrar med funktionsnedsättning uppgav en tredjedel att de oroade sig för att deras ekonomi skulle försämrats till följd av pandemin.³⁶

Sammanfattande analys

Barns hälsa är en viktig aspekt av livet som påverkar såväl livskvalitet som delaktighet i samhället. Vi ser många tecken på att pandemin har lett till en försämrad psykisk och fysisk hälsa hos barn och unga. Prioriteringar har bidragit till att tillgången till adekvat vård har försämrats. Att vården är jämlik och tillgänglig för alla barn är en förutsättning för att samhället ska kunna tillgodose barnet dess rättigheter enligt barnkonventionen.

Det vi ser nu än så länge är bara en preliminär bild av de konsekvenser som pandemin och beslutade åtgärder har haft för barn och deras rättigheter. Konsekvenserna för barns rätt till hälsa, liv och utveckling kommer sannolikt visa sig ännu större framöver.

Enligt utredningen "Börja med barnen – en sammanhållen god och nära vård för barn och unga" (SOU 2021:34) kommer den pågående pandemin att få långtgående effekter på barns och ungas hälsa under många år framåt i tiden. Även om pandemin vanligen inte drabbar barn och unga genom egen sjuklighet, har barn och unga, enligt utredningen, på flera sätt påverkats av de samhällsförändringar som följt. I Sverige har många barn och unga fått en förstärkt utsatthet i hemmet och en försämring av den psykiska hälsan under krisen. Det har, anges det, blivit tydligt att pandemin slår hårdast mot barn och unga som redan innan krisen befann sig i en utsatt situation eller hade psykisk ohälsa.³⁷

Den psykiska ohälsan hos barn och unga har ökat under flera år och pandemin har inneburit stora utmaningar för barns mående. Samtidigt visar studier att vissa kontakter med vården, exempelvis barn- och ungdomspsykiatri, har minskat. Det är viktigt att noga utreda orsakerna till detta.

Det är angeläget att fortsätta följa upp pandemins konsekvenser och att uppföljningarna omfattar olika grupper av barn, barn i olika situationer och i synnerhet barn som är särskilt utsatta. Barn behöver också göras delaktiga i uppföljningarna.

---

³³ Länsstyrelsen Hallands län, Rapportering 2 avseende uppdrag "Lägesbilder och åtgärder i kommunerna för att förebygga sociala problematik och utsatthet med anledning av covid-19" (2020).

³⁴ Forte Fokus, Samhällseffekter av coronapandemin – psykisk ohälsa bland barn och unga (2020).

³⁵ Hagquist, C, Final Scientific Report. Research programme 2013–2020. The impacts of changed living conditions on child and adolescent mental health (2020), Karlstads universitet.

³⁶ Myndigheten för delaktighet, Barn och unga mitt i en pandemi Konsekvenser av coronapandemin för barn och unga med funktionsnedsättning, 2021:9 (2021).

³⁷ Börja med barnen – en sammanhållen god och nära vård för barn och unga" (SOU 2021:34).

För de barn som är särskilt hårt drabbade av krisen är det också viktigt att vuxna i deras omgivning förstår vad barnen varit med om och kan stötta barnen utifrån det.

En grupp barn som det är viktigt att följa framöver är barn har drabbats direkt av covid-19 genom att de själva har haft långvariga symptom efter sjukdom i covid-19. Barn som har långtidssymptom efter covid-19 som Barnombudsmannen pratat med beskriver bland annat hur de mår dåligt på olika sätt och om återkommande kontakter med sjukvården där vissa har upplevt det som stressande och jobbigt. De beskriver också att de inte har tyckt att läkare och andra i sjukvården har lyssnat eller försökt förstå och att det är skillnad i upplevelse och bemötande vid kliniker som öppnat för barn med långtidssymptom efter covid-19. Även skolgången påverkas för dessa barn, de har många gånger hög frånvaro och det varierar hur skolorna bemöter barnen och om anpassningar görs. För de som har blivit sjuka är det också flera som uttrycker att det känns dåligt när vuxna säger att barn inte blir sjuka i covid-19.

Situationen för barn som har syskon och föräldrar som drabbats hårt av sjukdomen covid-19 behöver också följas upp. De barn Barnombudsmannen pratat med beskriver bland annat att ovissheten är jobbig, dåligt samvete, ångestkänslor eller skräck över att smitta en anhörig och hur många saker förändras på en gång, möjligheten till en trygg familj, skola, fritid och möjligheten att umgås med vänner.

Även barn som är placerade i samhällsvård och barn med frihetsberövad förälder behöver följas särskilt. Av de samtal med barn som Barnombudsmannen haft med barn som är placerade i samhällsvård är det tydligt att denna grupp är extra sårbar. Hur pandemin och beslutade åtgärder, inklusive socialtjänstens förändrade arbetssätt, har påverkat deras psykiska hälsa, skolgång och fritid behöver följas upp.

Att den psykiska ohälsan verkar har ökat under pandemin är tydligt i många rapporter och i samtal som Barnombudsmannen haft med barn såväl inom ramen för arbetet med denna rapport som i arbetet med årsrapporten 2021. En bidragande faktor är att många barnfamiljers ekonomiska situation har försämrats under pandemin vilket riskerar att förstärka den negativa trenden för ungas psykiska hälsa.

Samtidigt har det funnits utmaningar för vården för barn, bland annat har besöksfrekvensen inom barn- och ungdomspsykiatri minskat jämfört med tidigare år. Även annan vård har påverkats och det berörs i studier att försenade vårdåtgärder kan ha en negativ inverkan på barn, men att det är för tidigt att bedöma effekterna av eventuell utebliven eller uppskjuten vård.

I Barnombudsmannens årsrapport från 2014 om psykisk ohälsa hos barn och unga var ett återkommande inslag hur svårt det är för barn att själva hitta fram till och få hjälp vid psykisk ohälsa. Många av barnen berättade att det är föräldrarna som till slut har sett till att de har fått det stöd och den hjälp som de har rätt till. Föräldrarna har stort inflytande över barnens vård och det är till dem som personalen i första hand vänder sig med information.³⁸

Det är viktigt att barns fysiska och psykiska ohälsa följs upp för att minimera de negativa konsekvenserna för olika grupper av barn. Barns tillgång till vård och hjälp i första linjen³⁹ behöver också följas upp och stärkas.

Av Barnombudsmannens enkätundersökning med verksamhetschefer inom barnsjukvården som gjordes i arbetet med årsrapporten 2021 framgår att pandemin har

³⁸ Barnombudsmannen, Bryt tystnaden – Barn och unga om samhällets stöd vid psykisk ohälsa, 2014.

³⁹ Första linjen avser de verksamheter och funktioner som tar emot barn och unga som visar tidiga tecken på att må psykiskt dåligt.

lett till prioriteringar som drabbar barns rätt till hälsa. Sjukvården har varit hårt belastad under året vilket bland annat har lett till inställda mottagningsbesök och att barn har fått tas emot på vuxenakuten. Enligt barnkonventionen är Sverige skyldigt att säkerställa att alla barn har tillgång till primärvård av god kvalitet. Detta inkluderar även förebyggande vård, hälsofrämjande åtgärder, vård och behandling samt nödvändiga läkemedel.⁴⁰

Barns hälsa är inte enbart en angelägenhet för socialtjänsten eller hälso- och sjukvården, utan för hela samhället. En meningsfull och trygg vardag för barn är hälsofrämjande och många gånger också en förutsättning för fungerande rehabilitering och behandling för de barn som utvecklat psykisk ohälsa. Det enskilda barnets rätt till hälsa måste garanteras och hänsyn tas till barnets specifika behov. Hälsa och utveckling är grundläggande rättigheter för alla barn. Varje barns tillgång till en god hälso- och sjukvård och meningsfull fritid på lika villkor måste säkerställas.

En stor del av verksamheter som vänder sig till barn, som skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård, bedrivs av kommuner och regioner. I vår årsrapport 2021 undersökte vi vilket genomslag barnkonventionen fått i kommuner och regioner under den pågående pandemin. Det framkommer att det finns brister i verksamheternas arbete med att beakta barns rättigheter i sitt beslutsfattande. Det skiljer sig åt mellan olika kommuner och regioner om och i vilken utsträckning det görs barnkonsekvensanalyser i beslutsfattandet och i vilken utsträckning barn ges möjlighet till delaktighet. Den svenska välfärdssektorn är till stor del decentraliserad och utförs av kommuner och regioner vilket innebär risker för stora olikheter och orättvisor för barn och ungas möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda. Utifrån barnkonventionen har staten ett övergripande ansvar att säkerställa att barns rättigheter tillgodoses på ett likvärdigt sätt. Utifrån det är det angeläget att undersöka, se över och säkerställa likställigheten i barns tillgång till vård mellan olika regioner.

För att säkerställa att nödvändiga överväganden avseende barn och deras rättigheter görs innan beslut om åtgärder fattas är det centralt att prövningar av barnets bästa eller barnrättsliga analyser görs i enlighet med artikel 3 och 4 i barnkonventionen. Och att denna prövning innefattar att olika intressen vägs mot varandra utifrån alla de rättigheter som aktualiseras för barnet. Om en sådan prövning visar att en viss åtgärd behöver vidtas trots att det inte är till barnets bästa är det viktigt att alla tänkbara åtgärder för att minimera de negativa konsekvenserna för berörda barn vidtas. Och att de faktiska konsekvenserna av beslutet sedan följs upp noga för att ytterligare åtgärder för att minimera de negativa konsekvenserna ska kunna vidtas.

---

⁴⁰ 132. FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar nr. 15 (2013) om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa, punkt 73 b).

7. Barns rätt till utbildning

I barnkonventionens artikel 28 erkänns barnets rätt till utbildning. Rätten till utbildning ska enligt artikelns inledande text förverkligas på grundval av lika möjligheter.

I artikel 29 stadgas vad barnets utbildning ska syfta till, bland annat att utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga.

Slutsatser

Det har funnits en medvetenhet om behovet av att väga in konsekvenser för barn i beslut gällande skola i Sverige. Beslutet att hålla grundskolor och förskolor öppna kommunicerades tydligt att det tagits utifrån en bedömning av barnets bästa. Samtidigt har påverkan på barns utbildning och hälsa varit stor.

Det är angeläget att fortsatta uppföljningar görs av pandemins konsekvenser för barns utbildning även på längre sikt. Dessa uppföljningar behöver omfatta olika grupper av barn och avse olika frågor, till exempel likvärdigheten och barns möjligheter till stöd.

Utifrån de uppföljningar som har gjorts och kommer att göras framöver behöver åtgärder vidtas för att minimera pandemins och beslutens konsekvenser för barns utbildning och hälsa.

Barn behöver också göras delaktiga i högre utsträckning, i uppföljningar på olika nivåer, till exempel när det gäller uppföljningar av barns mående och insatser på skolor.

En lösning framöver för att säkerställa att barns rättigheter inte kränks och att likvärdigheten stärks är att genomföra prövningar av barnets bästa och barnrättsliga analyser i enlighet med artikel 3 och 4 i barnkonventionen inför beslut som rör barn, på alla nivåer, och att involvera barn i de beslut som tas i enlighet med artikel 12.

Vad säger barnkonventionen

I barnkonventionens artikel 28 erkänns barnets rätt till utbildning. Rätten till utbildning ska enligt den inledande texten i artikeln förverkligas på grundval av lika möjligheter. Likabehandlingsprincipen följer även av barnkonventionens grundprincip i artikel 2 där det framgår att varje barn ska få sina rättigheter tillgodosedda utan åtskillnad av något slag. Alla barn ska omfattas av rätten till utbildning och det ska inte finnas någon form av diskriminering i utbildningen. Utbildningen ska vara likvärdig i alla delar av landet och oavsett om barnet bor i en stad eller på landsbygden.⁴¹

Med utbildning i barnkonventionen avses inte bara utbildning i formell mening utan hela det spektrum av livserfarenheter och lärande som gör det möjligt för barn, både som individer och som grupp, att utveckla sina personligheter, anlag och färdigheter och att leva ett fullvärdigt och tillfredsställande liv i samhället.⁴²

I artikel 28 framgår inte några närmare krav på utbildningen, såsom hur länge den ska pågå eller vad den ska innehålla. Vad utbildningen ska syfta till framgår emellertid av artikel 29, som bland annat säger att utbildningen ska utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga.⁴³

⁴¹ Barnkonventionens artikel 2 och 28.1 och Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63), volym 2, sid. 1099.

⁴² FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 1 (2001) om utbildningens mål, punkt 2.

⁴³ Barnkonventionens artikel 29.1 och FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr. 1 (2001) om utbildningens mål, punkt 9.

Barn och ungas möjlighet till skola och utbildning en central faktor för hälsa. FN:s barnrättskommitté betonar att barnets rätt till hälsa åsyftar "hälsa och utveckling" i ett bredare perspektiv.⁴⁴ Skola och utbildning är grundläggande mänskliga rättigheter som behöver främjas och skyddas för att barn och unga ska få åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa.

FN:s barnrättskommitté lyfter fram att de värden som kommer till uttryck i första punkten i artikel 29 är ännu viktigare för de barn som lever i situationer som kännetecknas av konflikt eller kris.⁴⁵

Beslut under pandemin

Regeringen och ansvariga myndigheter har fattat ett stort antal beslut av betydelse för skola och utbildning. I flera fall har särskild hänsyn tagits till barn.

Sverige är till exempel ett av få länder som beslutat att hålla förskolor och grundskolor öppna under stora delar av pandemin. Folkhälsomyndigheten har konstaterat att barn oftast får milda symptom av covid-19, sällan blir allvarligt sjuka och hittills inte har visat sig vara drivande i smittspridningen.⁴⁶ Av Folkhälsomyndighetens uppföljningar har vidare framkommit att skolans viktiga roll påverkas negativt vid distansundervisning och skillnaderna mellan de elever som lyckas och inte lyckas riskerar att öka. Effekten blir större ju yngre barnen är.⁴⁷ Folkhälsomyndigheten har bedömt att nackdelarna, ur barns perspektiv, är större med stängda skolor.⁴⁸

Regeringen beslutade bland annat mot denna bakgrund, i samråd med Folkhälsomyndigheten, att Sverige fortsatt skulle hålla förskolor och grundskolor öppna när gymnasieskolor och universitet fick gå över till fjärr- eller distansundervisning i mars 2020.⁴⁹ Därefter har ett stort antal beslut kring skolans undervisning fattats för olika skolformer, med utgångspunkt i den rådande smittspridningssituationen. Beslutet om fjärr- eller distansundervisning för gymnasieskolor och universitet har förändrats under pandemin och under hösten 2020 öppnades gymnasieskolorna delvis upp igen för närundervisning.⁵⁰ När den andra smittvågen tog fart under hösten kom återigen nya beslut. Inför vårterminens start 2021 uppmanades huvudmännen på landets högstadieskolor att ytterligare se över och förstärka det förebyggande arbetet gällande smittspridning, genom att ge möjlighet till distans- eller fjärrundervisning för att

---

⁴⁴ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 4 (2003) om Ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter, p 4.

⁴⁵ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 1 (2001) om utbildningens mål, punkt 16.

⁴⁶ Folkhälsomyndigheten, En kunskapsammansättning – Version 3, (2021) och Folkhälsomyndighetens, Grundskolor och övriga obligatoriska skolformer, länk: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/verksamheter/information-till-skola-och-forskola-om-den-nya-sjukdomen-covid-19/grundskolor-och-ovriga-obligatoriska-skolformer/> (hämtad 2021-06-10).

⁴⁷ Folkhälsomyndigheten, Gradvis återgång till närundervisning på gymnasiet, länk: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/januari/gradvis-atergang-till-narundervisning-pa-gymnasiet/> (hämtad 2021-06-10).

⁴⁸ Folkhälsomyndigheten, Covid-19 hos förskole- och skolbarn, En jämförelse mellan Finland och Sverige (2020).

⁴⁹ Utbildningsdepartementet, Pressmeddelande, Sveriges skolor får bättre möjligheter att hantera effekter av coronaviruset, 13 mars 2020, länk: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/sveriges-skolor-far-bättre-möjligheter-att-hantera-effekter-av-coronaviruset/> (hämtad 2021-06-10), Folkhälsomyndigheten, Lärosäten och gymnasieskolor uppmanas nu att bedriva distansundervisning, 17 mars 2020, länk: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/mars/larosaten-och-gymnasieskolor-uppmanas-nu-att-bedriva-distansundervisning/> (hämtad 2021-06-28), Förordning (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

⁵⁰ Folkhälsomyndigheten, Gymnasieskolorna kan öppna till höstterminen, 29 maj 2020, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/maj/gymnasieskolorna-kan-oppna-till-hostterminen/> (hämtad 2021-06-28), Utbildningsdepartementet, pressmeddelande, Kravet på distansundervisning lättas upp, 29 maj 2020, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/05/kravet-pa-distansundervisning-lattas-upp/> (hämtad 2021-06-28).

undvika trängsel i skolans lokaler eller i kollektivtrafiken, om övriga smittskyddsåtgärder inte bedömdes vara tillräckliga.⁵¹ Flertalet högstadie- samt gymnasieskolor har därefter bedrivit distans- eller fjärrundervisning. Skolverkets undersökningar visar att det var en relativt stor omfattning fjärr- och distansundervisning i högstadieskolorna under januari, som sedan avtog under februari, då allt fler bedrev undervisning i skolans lokaler. Här fanns dock en variation beroende på det lokala smittläget.⁵² I januari 2021 ändrades rekommendation för gymnasieskolan till att gymnasieskolan gradvis skulle återgå till närundervisning.⁵³

Syftet med regleringen har varit att på ett flexibelt sätt säkerställa att barn får den skolgång de har rätt till och samtidigt anpassa verksamheten utifrån risk för smittspridning och andra aspekter kopplat till pandemin. Till exempel kan skolan om det är möjligt erbjuda undervisning i skolan för grupper av barn som särskilt behöver det.⁵⁴

Konsekvenser för barn

Flera myndigheter har haft i uppdrag att följa upp och kartlägga konsekvenser av pandemin för barn och deras utbildning, bland annat Skolinspektionen, Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Folkhälsomyndigheten. Även andra myndigheter och civila organisationer har rapporterat om pandemins följder inom skolområdet.

En av de åtgärder som har påverkat många är beslut om fjärr- och distansundervisning i skolan och då särskilt för gymnasiet där i princip alla verksamheter har bedrivits på distans under vissa perioder. Detta är tydligt både i uppföljningsrapporter och i de samtal med barn som Barnombudsmannen haft inom ramen för detta uppdrag och arbetet med årsrapporten 2021.

Kvalitet i undervisning och risk för utbildningstapp

Uppföljningsrapporter visar på risker när det gäller elevers rätt till utbildning. Skolverket anger i sin rapport om pandemins påverkan på skolväsendet att det finns en risk för ett så kallat utbildningstapp, det vill säga att elever inte får de kunskaper eller färdigheter de skulle ha fått i normala fall, i flera skolformer och framför allt i gymnasieskolan.⁵⁵ I Skolinspektionens rapport om fjärr- och distansundervisning i grundskolan framgår att även om moment genomförs enligt plan finns det mycket som tyder på att kvaliteten i undervisningen som ges på distans inte är lika hög som vid

---

⁵¹ Utbildningsdepartementet, Högstadieskolor får möjlighet till fjärr- eller distansundervisning för att undvika trängsel och minska smitt spridningen, 07 januari 2021,

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/01/hogstadieskolor-far-mojlighet-till-fjarr--eller-distansundervisning-for-att-undvika-trangsel-och-minska-smittspridningen/> (hämtad 2021-06-28),

Folkhälsomyndigheten, Undvik smittspridning i högstadieskolorna, 07 jan 2021,

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2021/januari/undvik-smittspridning-i-hogstadieskolorna/> (hämtad 2021-03-12), Utbildningsdepartementet. Pressmeddelande, Högstadieskolor får möjlighet till fjärr- eller distansundervisning för att undvika trängsel och minska smittspridningen. 2021-02-07, 11 b och 11c §§ Förordning (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

⁵² Skolverket (2021), Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan. Intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin, januari 2021.

⁵³ Folkhälsomyndigheten rekommenderar med stöd av 11 c § förordning (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta att huvudmännen för landets gymnasieskolor beslutar att delvis bedriva fjärr- eller distansundervisning under perioden 25 januari 2021–1 april 2021. Undantag för rekommendationen görs för praktiska moment som inte kan skjutas upp, examinationer som huvudmannen bedömer inte kan skjutas upp och som inte kan genomföras på distans, samt vissa elevgrupper.

⁵⁴ Regeringskansliet, Så arbetar regeringen för en god utbildning under pandemin, länk:

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/regeringens-arbete-med-coronapandemin/om-skola-och-utbildning-med-anledning-av-covid-19/sa-arbetar-regeringen-for-en-god-utbildning-under-pandemin/#id1> (hämtad 2021-06-10).

⁵⁵ Skolverket, Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, Delredovisning 3 (2021).

närundervisning. Eleverna upplever att de inte kan lära av varandra och har svårare att följa med i undervisningen samt få hjälp på distans. Vidare framgår att eleverna upplever det svårare att ställa frågor innebär inte bara att de blir utan svar utan också att de går miste om ett fördjupat lärande som kan uppstå när en fråga diskuteras samt tillfällen att reflektera över sitt eget lärande. Det tycks också vara svårare att upptäcka elever i behov av stöd.⁵⁶

Skolklasser har skickat in material till Barnombudsmannen med reflektioner utifrån Barnkonventionens rättigheter, vilka av deras rättigheter som har påverkats och på vilket sätt. Rätten till utbildning och god kvalitet på utbildningen är en fråga som de allra flesta lyfter. De flesta av barnens punkter handlar om att de har fått mindre stöd i skolan, till exempel genom indragen läxläsning och inställda lektioner. Barnen kopplar också i flera fall ihop skolan med rätten till utveckling och pekar på att de just nu inte har samma möjligheter att utvecklas på bästa sätt i skolan.

"Utbildningen just nu är inte lika bra kvalitet än hur det skulle vara om det när det inte var distansundervisning. Alltså har det påverkat oss genom att vi till exempel har svårare att få hjälp, vissa kan ha svårt med att ha fokus p.g.a. mer distraktioner. Man blir också omotiverad. Det är väldigt mycket stress p.g.a. distansen och man har mycket stressa av alla prov man har. Det är också väldigt oklart eftersom schemat alltid ändras. Man kan till exempel glömma saker hemma eftersom schemat ändras så ofta. Detta gör till att skolan blir förvirrande för både lärare och elever."

"Lektioner har ställts in och vi har mycket distansundervisning. Skolgången har förändrats genom att vi inte kunnat vara i skolan och fått den hjälpen vi behöver. Skolan ska hjälpa barnet att utvecklas och lära barnet om mänskliga rättigheter. Detta stämmer delvis, men vi har inte fått samma möjlighet till hjälp under distansundervisningen. Vi utvecklas inte lika mycket som vi borde."

Även barn som Barnombudsmannen mött i arbetet med årsrapporten 2021 berättar om inställd läxhjälp och uteblivna extralektioner. De lyfter även att det ser olika ut på olika skolor.

Flera grupper beskriver att de tidigare har haft extralektioner eller läxhjälp i skolan som har tagits bort för att minska smittspridningen. Även läxhjälp från andra aktörer, som civilsamhällesorganisationer, har ställts in. Flera barn resonerar om möjliga lösningar, och berättar samtidigt att de inte har involverats alls i skolans beslut att ta bort läxhjälp och extra stöd utanför skoltid och att det inte har funnits utrymme att komma med förslag på hur det skulle kunna genomföras.

Andra berättar om lösningar med läxhjälp via digitala verktyg, eller att läxhjälp har flyttat från stora klassrum till små salar med få elever i varje rum. I samtalen om läxhjälp blir det tydligt att barnen får olika besked.

I ett av samtalen med barn i högstadieåldern i en kommun kommer det fram att kommunens skolor har agerat på olika sätt. En skola menar att det är omöjligt att ge läxhjälp på grund av pandemin, på en annan fortlöper läxhjälp som vanligt och på en tredje fortsätter den i en corona-anpassad form. Många av barnen berättar att de mött den här typen av inkonsekvens och tycker att det är frustrerande.

Några av barnen som Barnombudsmannen pratat under arbetet med årsrapporten 2021 lyfter också lärarnas kompetens för att undervisa digitalt. De svenska

---

⁵⁶ Skolinspektionen, Fjärr- och distansundervisning i grundskolan - lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever i 56 skolor under covid-19-pandemin (2021).

skolförfattningarna ger varje barn rätt till undervisning av god kvalitet, och även om en del av barnen uttrycker sympati för lärarna som har kastats in i en svår situation efterfrågar de också utbildning.

"Jag menar, det är ju jättejobbigt för dem också. Men de hade kunnat få mer stöd i hur man har en bra onlinelektion. För jag menar, de visste ju inte heller."

Likvärdigheten och skolans kompensatoriska uppdrag

Det framkommer i rapporter från skolmyndigheter att undervisningen på distans försvårar skolans kompensatoriska uppdrag, att stärka alla barns lärande oavsett hemförhållanden och individuella förutsättningar. Det konstateras att problemet med likvärdighet i svensk skola riskerar att bli större.⁵⁷

För gymnasieelever beskrivs i rapporter från Skolinspektionen att skillnaden mellan de elever som har goda förutsättningar att klara av skolan och de som behöver stöd riskerar att öka. Till exempel elever på introduktionsprogrammen och elever som inte kan få stöd hemifrån riskerar att drabbas extra hårt av distansundervisningen. Överlag beskriver elever att själva lärandet blir svårare då det inte på samma sätt går att diskutera med lärare och andra elever i klassrummet och att stödet från lärare är sämre vid distansundervisning. Praktiska inslag i utbildning och arbetsplatsförlagd utbildning har även blivit svårare att genomföra under pandemin och många skolor har skjutit fram sådana utbildningsmoment.⁵⁸ En liknande bild framgår i Skolverkets senare uppföljning av distansundervisning och inte bara för gymnasieskolan. Det kompensatoriska uppdraget försvåras av pandemin och problemet med likvärdighet i svensk skola riskerar att bli större.⁵⁹

Undervisning på distans och elevers mående

Av uppföljningar från Myndigheten för delaktighet framkommer att elever upplever distansundervisningen som påfrestande.⁶⁰ Denna bild bekräftas i uppföljningar som har gjorts av skolmyndigheter.⁶¹ Elever uttrycker bland annat att känslan av ensamhet och minskad motivation växer ju längre distansundervisningen varar. Avsaknaden av den struktur det innebär att vara i skolan har fått större negativa konsekvenser ju längre pandemin har pågått. Minskade sociala kontakter som fjärr- och distansundervisningen medför och avsaknaden av dagliga rutiner påverkar elevernas mående negativt. Många elever nämner till exempel att de känner sig ensamma och isolerade och att det är tråkigt att inte träffa kompisarna i skolan som vanligt och att detta gör att många tappar orken, vilket påverkar studieresultaten negativt. Vissa elever berättar att flera elever de känner till känner sig deprimerade, allt känns tråkigt och de har svårt med självdisciplinen. Det finns även elever som upplever att gränsen mellan skola och fritid suddas ut, vilket leder till stress hos dessa elever.

---

⁵⁷ Skolverket, Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, Delredovisning 3 (2021), Skolinspektion, Gymnasieskolornas distansundervisning under covid-19 (2020) och Skolinspektionen, Utbildning under påverkan av coronapandemin i gymnasieskolan (2020).

⁵⁸ Skolinspektion, Gymnasieskolornas distansundervisning under covid-19 (2020) och Skolinspektionen, Utbildning under påverkan av coronapandemin i gymnasieskolan, (2020).

⁵⁹ Skolverket, Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, Delredovisning 3 (2021).

⁶⁰ Myndigheten för delaktighet, pressmeddelande, Distansundervisning leder till ensamhet bland elever (2021), länk: https://www.mynewsdesk.com/se/myndigheten_for_delaktighet/pressreleases/distansundervisning-leder-till-ensamhet-bland-elever-3078512 (hämtad 2021-06-10).

⁶¹ Skolverket, Ändrade lärotider och utbildningstapp, intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin (2021), Skolinspektionen, Fjärr- och distansundervisning i grundskolan - lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever i 56 skolor under covid-19-pandemin (2021) och Skolinspektionen, Utbildning under påverkan av coronapandemin i gymnasieskolan (2020).

Barn som Barnombudsmannen mött i arbetet med årsrapporten 2021 berättar om att det har varit mer skolarbete och högre krav under distansundervisningen, till exempel i form av många extra inlämningsuppgifter. Flera barn berättar också om en känsla av godtycklighet i bedömningarna, och att betygen har påverkats.

"Prov och sånt har ju påverkats, det betyder väldigt mycket."

Skolinspektionen lyfter samtidigt i sin rapport om fjärr- och distansundervisning i grundskolan att få skolor på ett systematiskt sätt skapar sig en bild av elevernas mående, genom exempelvis enkäter. I rapporten betonas att det är av vikt att inte enbart förlita sig på att eleverna själva ska signalera om de mår dåligt. När det blir upp till den enskilda eleven eller dennes vårdnadshavare att be om hjälp finns risk för att elever inte uppmärksammas av skolan och inte får den stöttning de behöver. I skolor där elevhälsan aktivt tagit kontakt med alla elever har gensvaren varit positiva. Genom att arbeta med kartläggningar av olika slag kan skolan även få kännedom om hur elever upplever sina möjligheter att få stöd att hantera olika former av psykisk ohälsa som kan ha uppkommit som en direkt eller indirekt följd av situationen med pandemin och undervisningen på distans.⁶²

Av Skolinspektionens rapport framgår också att när det gäller de insatser som görs för elevernas mående är rektorernas bild mer positiv än elevernas. Många rektorer menar att de i hög utsträckning har kartlagt elevernas mående och behov av hälsofrämjande insatser. Eleverna å sin sida ger en annan bild, då endast 28 procent menar att skolan i hög utsträckning har tagit reda på hur eleverna mår och påverkats av rådande pandemi. Det framgår tydligt i många elevintervjuer att de inte upplever att skolan har frågat dem hur de mår i den situation som nu råder. Några nämner att lärarna frågar dem hur det går med studierna, men inte om deras mående. Eleverna uppger att det nu tar längre tid för skolan att upptäcka om en elev mår dåligt, eftersom både lärare och elevhälsopersonal nu träffar eleverna mer sällan. En del elever nämner att de inte tror att lärare ser när eleverna mår dåligt, och de tror inte att eleverna skulle anförtro sig åt sina lärare om att de inte mår bra. Av Skolinspektionens elevintervjuer framgår också både att eleverna i låg utsträckning får vara med och bidra till att de insatser som görs är relevanta för dem.⁶³

Det framkommer också i uppföljningsrapporter av distans- och fjärrundervisning att andra elever upplever mindre stress och mindre negativ påverkan på måendet.⁶⁴ Vissa påverkas inte alls och andra kan uppleva mindre stress och därmed ha en positiv erfarenhet av undervisning på distans. En del elever, till exempel vissa elever som har haft det besvärligt i skolan har upplevt distansundervisningen som positiv.⁶⁵ Och på gymnasieskolan har till exempel distansundervisningen medfört att närvaron har ökat för vissa elevgrupper. Hemmasittare och elever med psykisk ohälsa har i högre grad varit närvarande när undervisningen bedrivits digitalt.⁶⁶ Enligt undersökningen från Uppsala universitet framkom att 23 procent tyckte att distansundervisningen har viktiga

⁶² Skolinspektionen, Fjärr- och distansundervisning i grundskolan - lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever i 56 skolor under covid-19-pandemin (2021).

⁶³ Skolinspektionen, Fjärr- och distansundervisning i grundskolan - lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever i 56 skolor under covid-19-pandemin (2021).

⁶⁴ Se t.ex. Skolinspektionen, Fjärr- och distansundervisning i grundskolan - lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever i 56 skolor under covid-19-pandemin (2021) och Myndigheten för delaktighet, pressmeddelande, Distansundervisning leder till ensamhet bland elever (2021), länk: https://www.mynewsdesk.com/se/myndigheten_for_delaktighet/pressreleases/distansundervisning-leder-till-ensamhet-bland-elever-3078512 (hämtad 2021-06-10).

⁶⁵ Bris, årsrapport 2020, 2021:1, Första året med pandemin - Om barns mående och utsatthet.

⁶⁶ Skolverket, Lägesbild av situationen i gymnasieskolan med anledning av covid19-pandemin - insamling 21-25 september (2020).

fördelar, som att slippa pendla långt, kunna ha en lugn miljö, göra skolarbete i sin egen takt, ha sovorgon och hinna ta promenader på lunchen.⁶⁷

Vissa barn är särskilt utsatta

Som framkom i Barnombudsmannens årsrapport 2021 riskerar vissa barn att drabbas särskilt hårt av undervisning på distans.⁶⁸ Enligt uppföljningsrapporter från skolmyndigheter kan det till exempel röra sig om elever som har svenska som andraspråk men också sådana faktorer som tillgång till internetuppkoppling eller att det är svårt att få studiero hemma.⁶⁹ Samtidigt som många huvudmän har använt de möjligheter som funnits att undanta vissa grupper från fjärr- eller distansundervisning har pandemin inneburit svårigheter att ge barn och elever de stödinsatser de har rätt till. Dessutom kan elever som inte annars behöver särskilt stöd behöva stöd vid fjärr- eller distansundervisning.⁷⁰ Det har till vidare framkommit i en undersökning som Myndigheten för delaktighet har gjort att elever inom gymnasieskolan med funktionsnedsättningar har varit särskilt utsatta under pandemin. Många av de som tillfrågats uppger att de blivit mindre aktiva på lektionerna och att skolarbetet kräver mer av dem än tidigare. De upplever att det extra stöd de har behov av har fungerat sämre under pandemin.⁷¹ Även barn som redan innan haft behov av stöd eller haft hög frånvaro, nyanlända elever och barn som lever i social utsatthet lyfts i undersökningar fram som sårbara vid fjärr- eller distansundervisning.⁷²

Situationen har också blivit sämre för barn i trångboddhet, eller barn som lever i hem där det förekommer våld eller missbruk.⁷³ För många av dessa barn är skolan en fristad där eleverna kan få en paus från en jobbig hemsituation och stöttning från andra vuxna. Elevhälsan har på många skolor fått ställa om sitt arbete på grund av pandemin, med nya arbetssätt och rutiner.

Att distansundervisningen påverkat barn på olika sätt är även tydligt i de samtal med barn som Barnombudsmannen haft inom ramen för arbetet med årsrapporten 2021. Några av barnen hade distansundervisning under hela våren 2020, andra under delar av våren. Barn i både högstadiet och gymnasiet har erfarenhet av att delta digitalt på lektioner. Det är tydligt bland de barn vi har träffat att distansundervisningen har påverkat barn på olika sätt. En del tycker att det har varit skönt att kunna vara hemma, har fått bra stöd från föräldrar och tycker att det digitala har fungerat bra.

"Alltså, det var faktiskt skönt att vara hemma. Jag pluggade hemma och fick uppgiften på lpaden och det gick bra. Och jag fick hjälp med mina uppgifter när jag behövde. Men det kan vara jobbigt för andra som inte kan koncentrera sig hemma, och som inte får hjälp."

För andra har den digitala undervisningen inte alls fungerat.

---

⁶⁷ Uppsala universitet, Barn och ungas röster om corona - En undersökning med barn och unga 4-18 år om coronapandemin våren 2020 (2020).

⁶⁸ Barnombudsmannens årsrapport 2021, Alla tar ju inte ansvar - Barnkonventionen som lag under en samhällskris.

⁶⁹ Skolverket, Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, Delredovisning 3 (2021), Skolinspektion, Gymnasieskolornas distansundervisning under covid-19 (2020) och Skolinspektionen, Utbildning under påverkan av coronapandemin i gymnasieskolan (2020).

⁷⁰ Skolverket, Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, Delredovisning 3 (2021).

⁷¹ Myndigheten för delaktighet, pressmeddelande, Distansundervisning leder till ensamhet bland elever (2021), länk: https://www.mynewsdesk.com/se/myndigheten_for_delaktighet/pressreleases/distansundervisning-leder-till-ensamhet-bland-elever-3078512 (hämtad 2021-06-10).

⁷² Se t.ex. Skolverket, Ändrade lärotider och utbildningstapp, intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin (2021) och Skolinspektionen, Utbildning under påverkan av coronapandemin. Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor, (2020).

⁷³ Barnombudsmannens hearing med civilsamhällesorganisationer, maj och augusti 2020.

"I skolan då har man ju också hjälp av lärarna. Sen om man jobbar hemma och man inte kan, då vet man inte vad man ska göra. Och då blir det att man hamnar efter."

Något barn uttrycker också skam över att inte ha klarat distansundervisningen bättre, och lägger ansvaret på sig själv.

"Om jag själv, liksom försökte, då skulle det gått bättre. Men jag hade chansen att skippa, det var ingen som sa "Du måste gå till skolan". Jag kunde bara stänga av datorn."

Frånvaro och elevers rätt till utbildning

En av de största riskerna avseende utbildning för grundskolans elever är enligt en studie av Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering den ökade frånvaron till följd av pandemin som också riskerar att drabba elever med sämre förutsättningar extra hårt.⁷⁴ Pandemin har enligt IFAU inneburit en ökad frånvaro för både elever och lärare i skolan.⁷⁵ Enligt länsstyrelsen i Hallands läns lägesbild kan frånvaron ha ökat extra mycket bland de elever som redan innan hade en hög frånvaro i skolan.⁷⁶ Skolverket beskriver i en rapport om covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet att när det gäller deltagandet i utbildning är bilden blandad. Det finns anger Skolverket inte någon nationell frånvarostatistik för skolväsendet, men det kan konstateras att pandemin inneburit perioder av högre frånvaro än normalt bland barn och elever i för- och grundskolan. Samtidigt anges det, tycks gymnasieskolan periodvis ha kännetecknats av en högre närvaro än vanligt, i alla fall då utbildningen skett på distans.⁷⁷

Det går dock inte bara att se till deltagande i utbildning. Skolinspektionens beskriver i en av sina rapporter att såväl elev- som rektorsintervjuer visar att hög närvaro inte alltid innebär ett aktivt deltagande från eleverna sida. I intervjuerna berättar eleverna att många inte är lika aktiva på distans och att det är svårt för lärarna att veta vad de gör under lektionerna.⁷⁸

I en rapport från Socialstyrelsen beskrivs att under början av pandemin uppmärksammades att frånvaron ökade för en del elever för att föräldrar som var oroliga för smitta höll sina barn hemma från skolan.⁷⁹ Och Bris beskriver i sin årsrapport bland annat att för de barn som berättade om att föräldrar hindrade dem från att gå till skolan, genom att exempelvis sjukanmäla dem fastän de var friska, fanns en stress över missad skolgång och funderingar kring hur betyg och prestationer i skolan skulle påverkas av föräldrars beslut – men också konkreta frågor om föräldrar har rätt att göra så.⁸⁰

Även barn som Barnombudsmannen mött i arbetet med detta uppdrag och årsrapporten 2021 beskriver hög frånvaro hos elever och lärare, hur lektioner ställts in och föräldrar som inte vågade skicka barnen till skolan i början av pandemin. Även oro som följer av att missa skolarbete lyfts i samtalen.

---

⁷⁴ Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), Barn och unga under coronapandemin – Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde (2021).

⁷⁵ Se bland annat Skolverket, Ändrade lärotider och utbildningstapp, intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin (2021), Skolverket, Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, Delredovisning 3 (2021) och Länsstyrelsen Hallands län, Rapportering 2 avseende uppdrag "Lägesbilder och åtgärder i kommunerna för att förebygga social problematik och utsatthet med anledning av covid-19" (2020).

⁷⁶ Länsstyrelsen Hallands län, Rapportering 2 avseende uppdrag "Lägesbilder och åtgärder i kommunerna för att förebygga social problematik och utsatthet med anledning av covid-19" (2020).

⁷⁷ Skolverket, Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet, Delredovisning 3 (2021).

⁷⁸ Skolinspektionen, Fjärr- och distansundervisning i grundskolan - lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever i 56 skolor under covid-19-pandemin (2021).

⁷⁹ Socialstyrelsen, Effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten (2021).

⁸⁰ Bris, årsrapport 2020, 2021:1, Första året med pandemin - Om barns mående och utsatthet.

Att skolans kvalitet har påverkats på grund av hög frånvaro bland lärare är en återkommande fråga som tas upp i de flesta klasser som skickat in material till Barnombudsmannen. Några nämner särskilt att det är svårt att få bra vikarier till skolor eller områden med dåligt rykte och att det har gjort att de har fått sämre undervisning i skolan.

Även många elever som vi mött inom ramen för arbetet med årsrapporten 2021 vittnar om inställda lektioner och hög frånvaro från både lärare och elever under våren. En grupp högstadiel elever med lång resväg berättar om att många lektioner ställdes in med kort varsel på grund av lärarfrånvaro och att det fanns för få vikarier. Det kändes frustrerande att ha åkt långt och utsatt sig för smittrisk helt i onödan.

Några barn beskriver att det är svårt att få vikarier till deras skola, eftersom "ingen vill vara där". Flera barn uppfattar det som en självklarhet att inga lärare vill jobba på deras skola, och att vikarierna bara kommer en gång. Det här, menar barnen, har förstärkts under pandemin då frånvaro bland lärarna varit hög.

"Det finns inte så många lärare, det finns bara vikarier, när det är corona-tider. Tänk att vikarierna kommer bara en gång, de vill inte komma igen."

Andra barn bekräftar att många barn har hållits hemma av sina föräldrar, framför allt under tiden då många andra länder stängde grundskolan helt.

"Ingen vill ju missa lektioner och sen ta igen mycket. Det är ju det som gör att folk kommer ändå fast de är sjuka litegrann."

De stränga restriktionerna att stanna hemma vid minsta symptom påverkar också barns närvaro i skolan, och många barn vittnar om både frivillig och ofrivillig frånvaro som får konsekvenser för skolresultatet.

"Folk fuskar ju, alltså minsta symptom och man får gå hem. Folk säger "Ja, jag mår dåligt" och fröknarna tänker inte ens, de släpper barnen och går. Och därför kan barnen få sämre betyg. Och sen om man är sjuk på riktigt, då tappar man ju dagarna i skolan. Då hänger man inte med, om man är sjuk, bara pyttelite snuvig i en, två veckor då missar man ju två veckor av sin skoltid och det är inte bra."

Flera barn reflekterar också över att rätten till utbildning inte tillgodoses när de tar ansvar för att inte sprida smittan vidare, till exempel genom att stanna hemma från skolan.

"Vissa barn har nån familj i riskgrupp och de kan bli sjuka väldigt lätt och dö om de får corona. Så det är väldigt jobbigt för vissa. Och då de stannar hemma får de sämre utbildning och de lär sig inte lika mycket som andra. Det är dåligt. Vi borde dela upp klasserna i färre barn, så det sprids mindre."

Sammanfattande analys

Covid-19 och åtgärder för att minska smittspridningen har haft en stor påverkan på barns skolgång och deras rättigheter enligt barnkonventionen. Inte minst rätten till utbildning enligt artiklarna 28 och 29. Men även rätten enligt artikel 2 i barnkonventionen att varje barn ska få sina rättigheter tillgodosedda utan åtskillnad av något slag. Förhållanden som boendeort, socioekonomi, ålder, eller funktionsnedsättning ska inte ha betydelse. Under covid-19-pandemin har det varit en särskild utmaning att se till att alla barn får sina rättigheter tillgodosedda.

Barnombudsmannen kan konstatera att Sverige genom att hålla skolor öppna i stor utsträckning och styra om undervisningen verkar ha lyckats tillgodose barn och ungas

rätt till utbildning i hög grad. Av nationella beslut som fattats med anledning av pandemin märks en tydlig ambition att mildra konsekvenserna för barn. Det har funnits en medvetenhet om behovet av att väga in konsekvenser för barn i beslut gällande skola. Tydliga uttalanden har också gjorts om att barnets bästa varit centralt när beslut fattats.⁸¹

Samtidigt har de beslut som fattats fått stora konsekvenser för barn, inte minst besluten om undervisning på distans. Detta är tydligt från rapporter på området och i de samtal som Barnombudsmannen haft med barn och unga inom ramen för detta uppdrag och i arbetet med årsrapporten för 2021. Det är också tydligt att barn har drabbats på olika sätt.

Det vi ser nu är dessutom en tidig bild av pandemins konsekvenser för barn. Fortsatta uppföljningar behöver göras under en lång tid framöver och dessa behöver ske såväl för barn i allmänhet, som för olika grupper barn och för enskilda barn.

Skolans uppgift är att stödja elevernas utveckling och att skapa goda förutsättningar för alla elevers lärande utifrån deras olika behov. Att barn lär sig och utvecklas i skolan är en skyddsfaktor mot psykisk ohälsa här och nu, och gör det möjligt för barn att få goda framtidsutsikter.

En fråga som behöver följas upp är elevers och lärares frånvaro och vilken påverkan det har haft och kommer att få för elevers rätt till utbildning, elevers rätt att utvecklas så långt som möjligt utifrån sina egna förutsättningar, och inte minst elevers hälsa. I rapporter och av samtal med barn framkommer att frånvaron varit högre för vissa skolformer och vissa grupper av barn, samtidigt som bilden är blandad. En ökad frånvaro lyfts i en rapport fram som en av de största riskerna avseende utbildning för grundskolans elever och att denna också riskerar att drabba elever med sämre förutsättningar extra hårt.⁸²

Även fjärr- och distansundervisningens konsekvenser på sikt behöver följas upp och uppföljningarna behöver innefatta de frågor som är särskilt viktiga för barn. Flera uppföljningar har gjorts och dessa ger en entydig bild av att konsekvenserna för barns utbildning har varit stor. Skolmyndigheterna och andra myndigheter beskriver bland annat en försämrad kvalitet i undervisningen och risk för utbildningstapp. Det är också tydligt att befintliga problem med likvärdighet riskerar att förvärras. Pandemin och främst distansundervisningen har inneburit stora utmaningar för skolans kompensatoriska uppdrag. Denna bild bekräftas i de samtal med barn som Barnombudsmannen haft, där mindre stöd i skolan, till exempel genom indragen läxläsning och inställda lektioner, är frågor som många barn lyfter.

Att se till att varje barn får det stöd det har rätt till är avgörande för det enskilda barnet men också av stor betydelse för samhället som helhet.

Utbildning är en av de viktigaste faktorerna för barns framtida möjligheter. Barn som Barnombudsmannen mött lyfter också fram detta. Både i våra samtal med barn och av rapporter framkommer att förutsättningarna för att få en bra uppväxt och god skolgång ser olika ut i landet. Var barnet råkar bo avgör om det får sina rättigheter uppfylla eller inte. Som framgår av Barnombudsmannens årsrapport 2021 finns det vissa skillnader i de beslut som fattas på olika skolor inom samma kommun, men framför allt är det stora

---

⁸¹ Se bland annat Dagens Nyheter, Utbildningsminister Anna Ekström: Skolplikten rör vi inte, publicerad 2020-06-04.

⁸² Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), Barn och unga under coronapandemin - Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde (2021).

skillnader mellan olika kommuner. Det är också stora skillnader i hur långt kommunerna har kommit med att genomföra prövningar av barnets bästa vid beslut.

När mycket av undervisningen bedrivs på distans och elever förväntas helt eller delvis tillgodogöra sig utbildningen hemifrån blir trycket också stort på den enskilda eleven. I våra samtal med barn framkommer att det finns en oro hos barnen att hamna efter i skolan om de inte får samma hjälp från lärarna som när undervisningen sker på plats i klassrummet. Risken är stor att de lägger över ansvaret på sig själva.

Uppföljningsrapporter ger en entydig bild av att distansundervisning med den sociala distanseringen och brist på dagliga rutiner som detta innebär har haft en negativ påverkan på många barns mående, där många barn känner sig ensamma och isolerade och vissa barn till och med beskriver att de är deprimerade. Att barns mående har försämrats framgår även i Barnombudsmannens samtal med barn.

När den sociala samvaron i skolans lokaler inte längre är tillgänglig riskerar samtidigt fler barn råka illa ut samtidigt som det inte finns några vuxna i närheten som kan fånga upp signaler och säkerställa att barnet får adekvat stöd. Första linjen⁸³ och elevhälsan måste fungera även på distans för att på ett bra sätt kunna möta behoven hos elever som visar tecken på att må psykiskt dåligt, oavsett vad problemen beror på.

Tillräckliga uppföljningar av barns mående verkar inte ha skett i många skolor. Skolinspektionen rekommenderar i en av sina senaste rapporter⁸⁴ att det vid fortsatt undervisning på distans utvecklas ett aktivt hälsofrämjande arbete med system för att med regelbundenhet följa upp alla elevers mående. Vidare anges att det är av vikt är att systematiskt ta reda på elevernas behov av stöd och inte enbart förlita sig på att eleverna ska signalera vid behov. I Skolinspektionens rapport framgår också att elever och rektorer i vissa frågor har olika bild av situationen. Till exempel menar många rektorer att de i hög utsträckning har kartlagt elevernas mående och behov av hälsofrämjande insatser. Medan eleverna ger en annan bild. Eleverna upplever också att de i låg utsträckning får vara med och bidra till att de insatser som görs är relevanta för dem. En liknande bild beskrivs i samtal med barn som Barnombudsmannen haft under arbetet med årsrapporten 2021.

Det beskrivna visar på vikten av att involvera barn i alla frågor som rör dem – både att ge barn tillräckligt med information för att de ska få en bild av vad som sker på sin skola, men också att ge barnen möjlighet att påverka hur arbetet ska ske framöver. I Barnombudsmannens årsrapport betonas vikten av delaktighet och särskilt i en situation av samhällskris. Bland annat lyfts vikten av att göra barn delaktiga i skolan.

De negativa konsekvenserna av pandemin och de åtgärder som vidtagits för att begränsa smittspridning är särskilt stora för vissa barn. Det handlar till exempel om barn som behöver extra stöd i skolan eller barn som lever i social utsatthet. Ytterligare åtgärder behöver vidtas för att identifiera vilka dessa grupper är för att sedan fördjupande följa upp.

Utifrån de uppföljningar som har gjorts och kommer att göras framöver behöver åtgärder vidtas för att minimera pandemins och beslutens konsekvenser för barns utbildning och hälsa.

---

⁸³ Första linjen avser de verksamheter och funktioner som tar emot barn och unga som visar tidiga tecken på att må psykiskt dåligt.

⁸⁴ Skolinspektionen, Fjärr- och distansundervisning i grundskolan - lakttagelser baserade på intervjuer med rektorer och elever i 56 skolor under covid-19-pandemin (2021).

Barnombudsmannen har i årsrapporten 2021 konstaterat att de brister i tillämpningen av barnkonventionen som redan varit kända sedan tidigare har förstärkts under pandemin. Det angavs framför allt gälla prövning av barnets bästa, rätten till delaktighet och att utgå från varje barns förutsättningar i skolan. Likvärdigheten i svensk skola synes ha försämrats, vilket leder till att barns förutsättningar att få en bra uppväxt och skolgång skiljer sig alltför mycket åt mellan olika kommuner, skolor och elever.

En lösning framöver för att säkra att barns rättigheter inte kränks och att likvärdigheten stärks är att genomföra prövningar av barnets bästa och barnrättsliga analyser i enlighet med artikel 3 och 4 i barnkonventionen inför beslut som rör barn, på alla nivåer, och att involvera barn i de beslut som tas i enlighet med artikel 12. Om olika grupper av barn själva får vara en del i beslutsprocessen minimeras risken för att kränka barns rättigheter och efterlevnaden av barnkonventionen ökar i praktiken.

En stor del av verksamheter som vänder sig till barn, som skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård, bedrivs av kommuner och regioner. I vår årsrapport 2021 undersökte vi vilket genomslag barnkonventionen fått i kommuner och regioner under den pågående pandemin. Det framkom att det finns brister i verksamheternas arbete med att beakta barns rättigheter i sitt beslutsfattande. Det skiljer sig åt mellan olika kommuner och regioner om och i vilken utsträckning det görs barnkonsekvensanalyser i beslutsfattandet och i vilken utsträckning barn ges möjlighet till delaktighet. Den svenska välfärdssektorn är till stor del decentraliserad och utförs av kommuner och regioner vilket innebär risker för stora olikheter och orättvisor för barn och ungas möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda. Utifrån barnkonventionen har staten ett övergripande ansvar att säkerställa att barns rättigheter tillgodoses på ett likvärdigt sätt.

8. Barns rätt till vila, fritid, lek och rekreation

Enligt barnkonventionens artikel 31 har varje barn rätt till vila, fritid, lek och rekreation anpassad till barnets ålder. Barn har också rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

Slutsatser

Det finns ett stort behov av att noga följa de långsiktiga konsekvenserna av pandemin för olika grupper av barn. Uppföljningarna behöver bland annat avse vilka barn som hittar tillbaka till aktiviteter och fritidsverksamheter för att snabbt kunna fånga upp de barn som av olika orsaker inte hittar tillbaka. Åtgärder för att minska negativa konsekvenser för drabbade barn behöver också vidtas.

Inom ramen för arbetet med att följa upp behöver särskilt utsatta grupper av barn identifieras och följas upp särskilt. Utifrån de samtal med barn och unga som Barnombudsmannen haft verkar bland annat barn som befinner sig i socioekonomiskt svåra situationer, barn med funktionsnedsättning och barn som är placerade i samhällsvård ha särskilt stor risk att inte delta i aktiviteter.

I uppföljningar och vid beslut om åtgärder måste relevanta grupper av barn också göras delaktiga i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen.

Prövningar av barnets bästa och barnrättsliga analyser behöver vidare föregå beslut för att se till att nödvändiga överväganden görs och för att minimera de negativa konsekvenserna för barn. Om sådana prövningar inte görs drabbar det särskilt barn i utsatta situationer, för vilka rätten till lek och fritid kan vara avgörande för deras rätt till bästa uppnåeliga hälsa. Det är viktigt att inkludera barn i detta arbete, och då även barn som av olika skäl är särskilt utsatta, till exempel barn med funktionsnedsättning.

Vad säger barnkonventionen

Enligt barnkonventionens artikel 31 har varje barn rätt till vila, fritid, lek och rekreation anpassad till barnets ålder. Barn har också rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet. Vad som avses med fritid framgår inte direkt av artikeln i barnkonventionen, men FN:s barnrättskommitté har förtydligat att fritiden innebär tid då lek eller rekreation kan äga rum. Rekreation är i sin tur enligt kommittén ett samlingsbegrepp som används för att beskriva ett mycket brett urval aktiviteter, som bland annat kan röra musik, konst, konsthantverk, engagemang i lokalsamhället, föreningar, idrott, spel, friluftsliv och hobbyer.⁸⁵

Även barns rätt till vila, fritid, lek och rekreation är nära sammankopplad med barns rätt till bästa uppnåeliga hälsa i barnkonventionens artikel 24 och barnkonventionens grundprinciper. Att barn och unga ges möjlighet till olika former av lek och fritid är av stor vikt för barns välmående.

---

⁸⁵ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr. 17 (2013) om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (art. 31), punkt 14.

Beslut under pandemin

Under pandemin har många beslut fattats på olika nivåer för att hindra smittspridningen. En stor andel av besluten har haft stor påverkan på barn och unga. Vissa av besluten har fattats med särskild hänsyn tagen till barn.

Regeringen fattade i mars 2020 beslut om förbud mot att hålla allmänna sammankomster och offentliga tillställningar med över 500 deltagare.⁸⁶ Utifrån hur smittläget förändrades i landet ändrades förordningen flera gånger, från de ursprungliga 500 personer, till 50 personer och senare till en begränsning på åtta personer. I januari 2021 fattade riksdagen beslut om en tillfällig pandemilag. Lagen gav regeringen ytterligare möjligheter att begränsa allmänna såväl som privata sammankomster, samt antalet besökare i offentliga miljöer så som shoppingcentrum, fritids och kulturanläggningar.⁸⁷ I samband med den nya lagen uppmanades kommuner att stänga lokaler som var öppna för allmänheten och som inte bedöms som "nödvändig verksamhet", till exempel bibliotek och simhallar. Men undantag gjordes för aktiviteter för barn födda 2005 och senare. En av anledningarna bakom undantaget var att barn och unga inte var drivande i smittspridningen men även att de negativa följderna för barn och ungas hälsa som annars riskeras var betydande.⁸⁸

Under pandemin har kommuner, med bakgrund i de nationella besluten, stängt serviceanläggningar som bibliotek, badhus och fritidsgårdar när det har bedömts som nödvändigt för att förhindra smittspridning.

Eftersom idrotts- och fritidsaktiviteter är viktiga för barns hälsa är Folkhälsomyndighetens allmänna rekommendationer att sådana aktiviteter i så stor utsträckning som möjligt ska bedrivas som vanligt men att åtgärder ska vidtas för att minimera risk för smitta.⁸⁹ I slutet på maj 2021 meddelade Folkhälsomyndigheten att cuper och lägerverksamhet för barn och unga kan öppnas igen från 1 juni 2021. En av de huvudsakliga anledningarna bakom beslutet handlade om att lägerverksamheter och fysisk aktivitet bidrar till att främja barn och ungas hälsa.⁹⁰

Under år 2020 avsatte regeringen 1,5 miljarder kronor i stöd till idrottsrörelsen där syftet bland annat var att underlätta för idrottsaktiviteter för barn och unga.⁹¹ Utöver detta har regeringen också avsatt 100 miljoner kronor i extra bidrag till ideella organisationer, bland annat sådana som arbetar med barn i utsatta situationer.⁹²

---

⁸⁶ Förordningen (2020:114) om förbud mot att hålla allmänna sammankomster och offentliga tillställningar.

⁸⁷ Lagen (2021:4) med särskilda begränsningar för att förhindra spridning av sjukdomen covid-19.

⁸⁸ Regeringskansliet, artikel publicerad 2021-01-21, Förlängningar av nationella restriktioner, länk: <https://www.regeringen.se/artiklar/2021/01/forlangningar-av-nationella-restriktioner/> (hämtad: 2021-06-22).

⁸⁹ Folkhälsomyndigheten, Nationella allmänna råd och rekommendationer för att minska spridningen av covid-19, länk: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/skydda-dig-och-andra/rekommendationer-for-att-minska-spridningen-av-covid-19/> (hämtad 2021-06-14).

⁹⁰ Folkhälsomyndigheten, Läger och cuper sommaren 2021, länk: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/verksamheter/lager-och-cuper/> (hämtad 2021-06-07).

⁹¹ Kulturdepartementet, pressmeddelande 2020-09-25, Regeringen går vidare med miljardstöd till idrotten, länk: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/09/regeringen-gar-vidare-med-miljardstod-till-idrotten/> (hämtad 2021-06-10).

⁹² Arbetsmarknadsdepartementet, pressmeddelande 2020-04-20, Socialstyrelsen fördelar 100 miljoner kronor till ideella organisationer för att möta ökad utsatthet med anledning av coronaviruset, länk: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/04/socialstyrelsen-fordelar-100-miljoner-kronor-till-ideella-organisationer-for-att-mota-okad-utsatthet-med-anledning-av-coronaviruset/> (hämtad 2021-06-11).

Konsekvenser för barn

Många myndigheter har haft uppdrag att följa pandemins och åtgärdernas konsekvenser för barn och unga. Till exempel har Folkhälsomyndigheten och Myndigheten för delaktighet. Även civila organisationer har rapporterat om pandemins följder.

Uppföljningar visar att barns fritid har påverkats i hög utsträckning och att vissa grupper av barn har drabbats särskilt hårt. En aktiv fritid är viktigt för barns hälsa och välbefinnande. Flera undersökningar visar att pandemin har påverkat barns fritid, speciellt barn som redan innan befunnit sig i en utsatt situation. Barn som Barnombudsmannen mött i arbetet med denna rapport och årsrapporten 2021 har berättat att den ökade distansundervisningen i vissa fall lett till fler arbetsuppgifter och svårigheter med att särskilja skoldagen från fritiden. Barnen pekar också på att skolan tar mer tid och energi och när man samtidigt inte har sina vanliga aktiviteter blir det en stor försämring i måendet. Denna bild bekräftas i en undersökning från Folkhälsomyndigheten hösten 2020. I undersökningen uppger drygt hälften av de tillfrågade skolbarnen att deras fritidsaktivitet påverkats mycket eller ganska mycket av pandemin. I samma studie uppger vart fjärde skolbarn att deras umgänge med kamrater har påverkats mycket eller ganska mycket.⁹³

Barn som Barnombudsmannen mött under arbetet med årsrapporten 2021 lyfter bland annat umgänge med kamrater. Till exempel beskriver de yngsta barnen en stor skillnad mot före pandemin är att de inte får gå hem till kompisar och leka. De har stor kunskap om smittspridningen och visar hur de kan tvätta händerna och berättar om vikten av att hålla avstånd. Flera av de yngre barnen berättar också att de inte får gå ut för sina föräldrar, utan att de tillbringar nästan all sin tid hemma inomhus.

"Förut när det inte var corona, då fick vi leka mycket och bada ute och så, men sen när det kom corona så fick vi inte göra det längre."

En undersökning från Unicef visade att 85 procent av de barn som ingick i undersökningen och hade en organiserad fritidsaktivitet innan pandemin upplevde att denna förändrats. Ofta handlade förändringarna om att aktiviteterna anpassats för att minimera smittspridning.⁹⁴ Länsstyrelsen i Hallands läns lägesbild visar att det tidigt under pandemin bland kommuner funnits en oro för att fritidsaktiviteter ställts in, vilket kan leda till ökat behov av stöd och i förlängningen psykisk ohälsa.⁹⁵

Det finns även undersökningar som visar att barn har varit mindre aktiva under pandemin och att tiden som barn tillbringar med en dator har ökat och den fysiska aktiviteten har minskat. Det framgår också att andelen barn som deltar i någon typ av fysisk aktivitet på fritiden sjunker med minskad inkomstnivå.⁹⁶

Rädda Barnen rapporterade redan under våren 2020 om att det lokala föreningslivet för barn ställde in aktiviteter för att ledare och barn stannar hemma och varnade för att tillgången till trygga vuxna inom ramen för organiserade aktiviteter kan leda till sysslöshet, ökad utsatthet och det finns risk för ökad mobbing och trakasserier. På sikt angavs det kunna leda till ökad social oro i områden.⁹⁷ En liknande bild med

⁹³ Folkhälsomyndigheten, Skolbarns vardagsliv under covid-19-pandemin, (2021).

⁹⁴ Unicef, Kartläggning kring hur barns vardag har påverkats av coronapandemin (2020).

⁹⁵ Länsstyrelsen i Hallands län, Rapportering avseende uppdrag "Lägesbilder och åtgärder i kommunerna för att förebygga social problematik och utsatthet med anledning av covid-19", (2020).

⁹⁶ Se t.ex. Pep-rapporten, Coronapandemins konsekvenser på barns hälsa (2021) och Rädda Barnen, 1 år med pandemi – konsekvenser för barn och framtida risker (2021).

⁹⁷ Rädda Barnen, Covid-19 (corona) – regionala konsekvensbeskrivningar, En första analys och sammanställning, (2020).

inställda aktiviteter och avsaknad av trygga vuxna framgår även av en senare rapport från Rädda Barnen. Det framkommer även att barn berättat om hur dåligt de mår utan sina fritidssysselsättningar och att de saknar sammanhang och struktur och sätt att koppla bort vardagen.⁹⁸

Myndigheten för delaktighet har undersökt situationen för barn med funktionshinder under den pågående pandemin. Bland annat framkommer att det förekommer att olika stödverksamheter till barn med funktionshinder såväl som till deras föräldrar har ställts in till följd av pandemin. Det kan till exempel handla om stödgrupper, möten inom sjukvården eller insatser till barnet. Det händer också att familjen ställer in aktiviteter av rädsla för smitta. Många föräldrar till barn med funktionshinder upplever en högre "livsstress" till följd av barnets funktionshinder och inställda aktiviteter. Idrottsverksamheter för dessa barn rapporterar ett större deltagartapp än annan barn- och ungdomsidrott. Många barn med funktionsnedsättning och deras föräldrar upplever att barnet blivit mer ensamt till följd av pandemin och många föräldrar upplever en stress för att barnet inte kan träffa vänner och delta på aktiviteter.⁹⁹

Den bild som framgår av rapporterna bekräftas i de samtal med barn som vi haft under arbetet med detta uppdrag och årsrapporten 2021. De skolklasser som skickat in material under arbetet med uppdraget har reflekterat utifrån Barnkonventionens rättigheter vilka av deras rättigheter som har påverkats och på vilket sätt.

"Man har inte kunnat träffa sina kompisar. Stressigare i skolan p.g.a. distans. Varje gång man går ut någonstans på sin fritid så är man tvungen att följa rekommendationerna. Det gör att vi känner oss mindre fria på våran fritid. Vi har många vänner eller kusiner som vi inte får träffa. Man blir ledsen."

Rätten till fritid lyfts återkommande i barnens material, både kopplats till artikel 31 (vila, lek och fritid) och artikel 15 om barns mötesfrihet. Barnen beskriver hur livet är tråkigare utan sociala kontakter, fritidsaktiviteter och utflykter. Men de beskriver också hur det här påverkar den psykiska och fysiska hälsan.

"Barnkonventionen nummer 15, barn har rätt att delta i föreningar och fredliga sammankomster. Detta är inte längre möjligt p.g.a. pandemin och restriktionerna. Till exempel så har många aktiviteter och föreningar stängts ner som till exempel Liseberg eller föreningar som till exempel fotbollslag. Får man inte vara med i dessa föreningar kan man känna sig ensam och ha det tråkigt. Barn som utövar någon form av aktivitet under sin fritid har förhindrats på många olika sätt. Träningar har blivit inställda och inga tävlingar, cuper eller konserter. Man kan förlora sitt intresse för aktiviteten."

"Barn har rätt till lek, vila och fritid har påverkats mycket. Man kan inte vara utomhus och ha aktiviteter ofta p.g.a. pandemin. Många aktiviteter som man har på fritiden har stängts ner p.g.a. pandemin. Det påverkar oss genom att vi blir uttråkade väldigt ofta och lätt. Och man får aldrig vara ute och få frisk luft p.g.a. pandemin som skett. Vi kan inte heller ha saker som semester p.g.a. pandemin vilket har fått oss besvikna och arga. Man kan inte heller möta sina vänner vilket också har gjort det svårt för oss att umgås och ha det roligt."

I samtal med barn inom ramen för arbetet med Barnombudsmannens årsrapport 2021 lämnar barnen oräkneliga exempel på inställda aktiviteter, evenemang och verksamheter. Men generellt finns det bland barnen en stor förståelse för inställda

⁹⁸ Rädda Barnen, 1 år med pandemi – konsekvenser för barn och framtida risker (2021).

⁹⁹ Myndigheten för delaktighet, Barn och unga mitt i en pandemi Konsekvenser av coronapandemin för barn och unga med funktionsnedsättning, 2021:9 (2021).

evenemang. Några barn ger också exempel på aktiviteter, till exempel dans, som flyttats online.

" - Man måste ställa in allt så att smittspridningen ska stoppas, annars går det inte.

- Ja, annars kan det bli värre.

- Annars kommer det bli värre!"

En av de fritidsverksamheter vi träffade barn i stängdes först, men kunde sedan öppnas tack vare ekonomiskt stöd till verksamheter som drabbats av pandemin. Barnen uttrycker att det här var viktigt och spelade stor roll för många.

"Vissa fritidsgårdar är stängda nu, och ungdomarna har inte så mycket att göra på grund av corona, så då har det varit många som har kommit hit. Så det har bidragit till att man fortfarande kan träffa nya människor och få de här sociala behoven som jag tänker att väldigt många ungdomar har."

En klass som skickat in material till Barnombudsmannen lyfter särskilt religionsfriheten och hur det har påverkat att inte kunna gå till sin möteslokal.

"Barnkonventionen nr. 14. Barn har rätt att utöva vilken religion den vill eller ingen alls. De som utövar en religion har inte haft möjlighet att gå till sina möteslokaler och träffa sin församling. Det gör så att man känner sig mer instängd och begränsad."

Pandemin och barns familjeliv- och privatliv

Många av de barn Barnombudsmannen har träffat under arbetet med årsrapporten 2021 tar upp frågor kring familj och privatliv. Många berättar att de har tillbringat mer tid hemma med sin familj än vanligt under pandemin. För en del barn har det varit positivt att få fler vuxenkontakter och att ha möjlighet att träffa sina syskon mer.

"Jag tycker typ det blev mysigare. Alltså, det är mer familjetid. Förut var det så att folk i familjen jobbade, hade sporter, gick ut med vänner och så. Nu är man hemma, alla är tillsammans".

Men andra barn ger exempel på hur det har varit jobbigt och påfrestande att umgås så tätt.

"Det var liksom hela tiden massa folk hemma, och så här, man får aldrig vara helt ensam. Alltså typ sex månader konstant, det var jättejobbigt tycker jag, det känns viktigt att få vara ifred nån gång."

Bland de barn vi har träffat, från de allra yngsta till de äldsta, finns det exempel på hur de har begränsats på olika sätt av sina föräldrar på grund av pandemin. Till exempel i att träffa vänner, gå på aktiviteter, gå till frisören och i några fall att gå i skolan. Ett barn i lågstadieåldern berättar:

"Man kan ju inte träffa vänner lika ofta. Och min familj skulle åka på en resa långt, långt borta. Och så bara helt plötsligt när corona kom, man får stanna hemma."

Barnen reflekterar också över både andras och egna erfarenheter vad gäller privatliv. Många tycker att det inte har varit något problem, medan andra uttrycker en stor frustration över att aldrig få vara ifred. Ojämligheten framgår tydligt i intervjuerna. För en del barn är skola hemma inte något stort problem då de kan få stöd av vuxna, har en dörr att stänga om sig och lagom mycket kontakt med familjen. Men för de barn som inte har stöd hemifrån, eller en plats där de kan vara ifred har hemundervisningen och den sociala isoleringen stor negativ påverkan. De allra flesta barn vi träffar känner till att de här ojämlikheterna finns och många pratar om vad de lett till.

"För vissa kan det typ bli jättemånga i familjen, sen har de typ tre eller fyra sovrum. Sen blir det karantän och då var allihop tillsammans, det fanns inget privatliv, det fanns inget ställe att vara på. För vissa blev det jobbigare."

Även de skolklasser som har skickat in material pratar om dessa frågor.

Barn i årskurs fem beskriver hur fritiden, familjelivet, privatlivet har påverkats.

Det har påverkat vår rätt att vara med och bestämma, vi får t ex inte bestämma när vi ska ha kalas. Vi får inte ens bestämma vem vi får ge en kram.

Det har påverkat vår rätt till familj, särskilt våra äldre familjemedlemmar. Vi har inte kunnat träffa våra familjer och det är jättetråkigt. Vi är många som inte fått ta farväl av släktingar som dött under pandemiåret och inte heller kunnat få vara med på deras begravningar. Vi är också många som har familj och släkt i andra länder som vi inte har kunnat resa till och träffa.

Det har påverkat vår rätt till trygghet för vi var livrädda hela förra våren. Våra föräldrar var också väldigt rädda. Det är jobbigt för oss barn när föräldrarna är rädda. Vi är fortfarande rädda för det är så många människor som har dött av Corona. Det är svårt att komma ihåg att hålla avstånd när man är med sina kompisar i skolan. Även om vi tvättar händerna och spritar dem flera gånger varje dag så är vi ändå rädda.

Det har påverkat vår rätt till fritid och fritidsaktiviteter. Vi har inte kunnat simma, spela fotboll eller andra sporter i perioder. Vi inte fått delta i cuper eller spela matcher mot andra lag. Många av oss har slutat med sina aktiviteter.

Det har påverkat vår rätt till utbildning. Även om vår skola aldrig varit stängd vågade inte våra föräldrar skicka oss till skolan i början av pandemin. Då fick vi distansundervisning men det var jättesvårt och vi låg efter i många ämnen.

Det har påverkat vår rätt till kultur. Biblioteken har varit stängda. Vi har inte kunnat gå på museum, teater, konserter eller bio med skolan eller på fritiden. Vi längtar efter att få åka till Nationalmuseum och titta på Rembrandts tavla Kökspigan. De flesta av oss gör bara sådana aktiviteter med skolan.

Det har påverkat vår rätt till eget utrymme för det är jobbigt när föräldrar jobbar hemma och äldre syskon har distansundervisning hemma. Några av oss har stora familjer, alla har inte egna rum så det blir trångt hemma.

Sammanfattande analys

Barnombudsmannen kan utifrån uppföljningsrapporter, samtal med barn och vår årsrapport 2021 konstatera att många barn i Sverige har påverkats negativt av den nedstängning av samhället som skett – med stängda serviceanläggningar och fritidsaktiviteter och olika begränsningar i socialt umgänge. Inte minst har barns rätt till vila, fritid och rekreation enligt artikel 31.

Under pandemin har så väl idéburna organisationer som kommunala verksamheter tvingats stänga ner viktiga anläggningar och funktioner. Tillgången har även varierat över landet. Barn som vi mött under år 2020 och 2021 har visserligen uttryckt en stor förståelse för varför nedstängningar och inställda aktiviteter skett, men även uttryckt att det funnits stora brister i kommunikationen kring vad som gäller och hur länge det ska pågå.

För att barns rätt till bästa möjliga hälsa ska kunna tillgodoses behöver deras vardag vara fungerande och trygg. En del av de barn vi träffat i arbetet med årsrapporten 2021 förklarar att det finns flera fördelar med att vardagen förändrats och att de spenderar

mer tid hemma under pandemin. Men många beskriver också att det har varit jobbigt att vara hemma med familjen. De flesta redogör för att det har varit tråkigt med färre sociala kontakter och några berättar om att de har mått väldigt dåligt psykiskt. Att vara isolerad påverkar kraften och initiativförmågan negativt och många barn berättar att de har motionerat mindre, vilket har varit dåligt för hälsan på många sätt.

Även inställda aktiviteter tas upp av barnen som ett exempel på saker som leder till sämre livskvalitet och mående, i våra samtal med barn. Att det enskilda barnet ges möjlighet till en meningsfull fritid med lek och aktiviteter är centralt. En god hälsa hänger samman med en trygg och meningsfull vardag och fritid. Det kan inte hälso- och sjukvården ge eller kompensera för. För vissa barn som suttit isolerade hemma eller vars fritidsaktiviteter helt ställts in kan vardagen orsaka eller förvärra ohälsa. En vardag som är trygg och innehållsrik kan däremot bidra till att förbättra den psykiska hälsan hos många barn och unga.

När många barn och unga befinner sig hemma istället för i skolan eller på fritidsaktiviteter blir det också svårare att fånga upp de barn som riskerar att fara illa.

Om prövningar av barnets bästa och barnrättsliga analyser uteblir är det också lätt att negativa konsekvenser inte fångas upp, och att kompensatoriska åtgärder uteblir. Detta drabbar många barn och särskilt barn i utsatta situationer, för vilka rätten till lek och fritid kan vara avgörande för deras rätt till bästa uppnåeliga hälsa.

Barnombudsmannen ser mycket positivt på att flertalet aktiviteter nu sakteliga börjar starta upp igen under sommaren 2021 men det finns fortfarande ett stort behov av att noga följa de långsiktiga konsekvenserna av nedstängningarna för olika grupper av barn. Uppföljningarna behöver bland annat avse vilka barn som hittar tillbaka till aktiviteter och fritidsverksamheter för att snabbt kunna fånga upp de barn som av olika orsaker inte hittar tillbaka. Åtgärder för att minska negativa konsekvenser för drabbade barn behöver också vidtas.

I uppföljningar och vid beslut om åtgärder måste relevanta grupper av barn också göras delaktiga i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen. Om barn som berörs inte involveras är risken dessutom stor att de åtgärder som vidtas inte är de som bäst behövs.

Inom ramen för arbetet med att följa upp behöver särskilt utsatta grupper av barn identifieras och följas upp särskilt. Utifrån de samtal med barn och unga som Barnombudsmannen haft verkar bland annat barn som befinner sig i socioekonomiskt svåra situationer, barn med funktionsnedsättning och barn som är placerade i samhällsvård ha särskilt stor risk att inte delta i aktiviteter.

9. Barns rätt till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande

Enligt barnkonventionens artikel 19 har barn rätt till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande.

Slutsatser

De stora skillnaderna i bilden av barns våldsutsatthet som uttrycks i olika rapporter behöver följas upp då det kan tyda på att det finns ett stort mörkertal av barn som inte kommit till socialtjänstens kännedom. Samtidigt kan även social utsatthet i pandemins spår komma att öka behovet av socialtjänstens insatser. Det måste finnas en beredskap och planering både hos regering och kommuner för hur dessa behov ska hanteras och förebyggas.

Särskilt riktade granskningar behöver göras av barn i samhällsvård och hur dessa barns rätt till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande har påverkats under pandemin.

Vad säger barnkonventionen

Enligt barnkonventionens artikel 19 har barn rätt till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande. Med våld avses här alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrep. Socialtjänstlagen slår fast att barn som riskerar att fara illa eller som visar tecken på en ogynnsam utveckling har rätt till stöd och behandlingsinsatser. Stödet kan innefatta både öppenvård och heldygnsvård. Samhället har också ett ansvar att genom breda lättillgängliga insatser arbeta förebyggande och främja en god hälsa och utveckling hos alla barn. Exempel på sådana förebyggande insatser är till exempel ungdomsmottagningar, öppna förskolor och fritidsgårdar.

Konsekvenser för barn

Många myndigheter har haft uppdrag att följa pandemins och åtgärdernas konsekvenser för barn och unga. Till exempel Socialstyrelsen och Myndigheten för vård- och omsorgsanalys. Även civila organisationer har rapporterat om pandemins följder.

Barns utsatthet för våld under pandemin

Flera frivilligorganisationer och andra samhällsaktörer har rapporterat en ökning av att barn utsätts för våld och övergrepp under pandemin. Till exempel har Rädda Barnen rapporterat om att barns utsatthet har ökat. De konstaterar bland annat att situationen för barn som utsätts för hedersrelaterade brott har förvärrats. Nedstängning av skolor och fritidsaktiviteter och en ökad isolering har minskat dessa barns kontakter med andra vuxna och gjort det svårare att få hjälp. Enligt Rädda Barnen har barnen också fått svårare att få hjälp av socialtjänsten.¹⁰⁰

Bris har rapporterat om en ökning med 37 procent till sin nationella stödlinje av kontaktsamtal, chattar och mejl till deras kuratorer under sommaren 2020. De samtal till Bris som handlar om fysiskt och psykiskt våld har även de ökat markant.¹⁰¹ Av en rapport från Brottsförebyggande rådet framkommer att pandemins påverkan på

¹⁰⁰ Rädda barnen, 1 år med pandemin – konsekvenser för barn och framtida risker (2021).

¹⁰¹ Jämställdhetsmyndigheten, Covid-19 och våldsutsatthet, slutrapport 2021:8 (2021).

utvecklingen av det totala antalet anmälda brott under 2020 bedöms vara begränsad men att exempelvis anmälda fall av våldtäkt mot barn 0 till 17 år ökade med 21 % och anmälda brott där rubriceringen är sexuellt ofredande mot barn ökade med 6% under samma tidsperiod.¹⁰²

Då fler barn och ungdomar tillbringar mer tid på nätet ökar även risken för att barn söks upp och utnyttjas av vuxna. Distribuering av barnpornografiskt material har orsakat stor oro bland organisationer och inom rättsväsendet, men enligt Europol finns ännu inga tydliga indikationer på att övergreppen har ökat nämnvärt. Det förväntas ta lång tid innan det går att utvärdera om pandemin har påverkat i det här avseendet på grund av det stora mörkertalet och den långa tid det ibland tar innan barn och ungdomar berättar för någon vad de råkat ut för. Däremot bedöms antalet inlägg på olika forum för personer med sexuellt intresse för barn ha ökat.¹⁰³

Samtidigt som vi ser en ökad utsatthet bland barn har de sammanhang där barn visats och som kan fånga upp signaler om missförhållanden minskat och socialtjänsten har stått inför stora utmaningar i sitt arbete.

Orosanmälningar och skillnader mellan olika kommuner

När pandemin började fanns en farhåga att orosanmälningarna till socialtjänsten skulle öka. Initialt under de första månaderna märktes ingen sådan ökning. Under året som helhet 2020 har anmälningarna nationellt ökat med fem procent från föregående år. Det går enligt Socialstyrelsen inte att dra slutsatsen att ökningen är kopplad till pandemin då antalet anmälningar till socialtjänsten har ökat de senaste åren, även innan pandemin, och det ser olika ut i de olika kommunerna. Socialtjänstens representanter ser ett mindre antal anmälningar som antas hänga ihop med pandemin. Det är dels anmälningar från skolan om ökad frånvaro för att föräldrar håller sina barn hemma på grund av oro för smitta och dels anmälningar kring redan utsatta barn och barn i socioekonomiskt utsatta områden där utsattheten ökat som en följd av pandemin.¹⁰⁴ Socialstyrelsens kartläggning visar också att det finns en stor variation mellan kommuner i antalet inkomna anmälningar gällande barn som upplevt våld. Några kommuner har tagit emot färre anmälningar, medan andra beskriver en ökning som kan härledas till pandemin och den ökade isoleringen där redan belastade familjer har fått det svårare. Ytterligare andra kommuner beskriver en ökning som inte är relaterad till pandemin.

Sammantaget återfinns inte några förändringar i anmälningsorsaker som utmärker sig 2020 jämfört med 2019. Anmälningsorsakerna fördelar sig som följer under samtliga fyra perioder i studien:

- omkring 3 av 10 anmälningar relaterar till barnet (till exempel normbrytande beteende, missbruk, kriminalitet, skolproblematik eller psykisk ohälsa)
- drygt 4 av 10 anmälningar relaterar till förälders eller vårdnadshavares problem (till exempel psykisk ohälsa, missbruk, omsorgssvikt eller försummelse)
- knappt 2 av 10 anmälningar har en anmälningsorsak relaterad till våld i nära relation, våld mot barn eller barn som bevittnat våld i nära relation (fysiskt, psykiskt, bevittnat, skada eller övergrepp)

¹⁰² Brottsförebyggande rådet, Kriminalstatistik 2020, Anmälda brott, Slutlig statistik (2021).

¹⁰³ Polisen, COVID-19. Pandemins långsiktiga konsekvenser för brottsutveckling och samhällsordning (2020).

¹⁰⁴ Socialstyrelsen, Effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten (2021).

- cirka 1 av 10 anmälningar har andra anmälningsorsaker som kommunerna inte kunnat kategorisera bland ovanstående (till exempel bostadsrelaterat eller förälders död, men här ingår även mer allmänna kategorier som "allmän oro för barn")¹⁰⁵

I Myndigheten för vård- och omsorgsanalys rapport om konsekvenser av covid-19 för socialtjänstens individ och familjeomsorg framgår bland annat att konsekvenserna fram till och med oktober 2020 blev mindre än befarat, vad gäller både inflödet av ärenden och verksamhetspåverkan. Men det finns en oro för ökade mörkertal och minskat stödsökande och vissa beskriver en försämrad samordning och förlängda processer. Vidare anges att pandemin sannolikt kommer att leda till ett ökat behov av stöd från socialtjänsten, särskilt i grupper och områden som redan är utsatta.¹⁰⁶

Socialtjänstens arbete med stöd och skydd

Socialstyrelsen beskriver i en rapport om effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten¹⁰⁷ att socialtjänsten har kunnat upprätthålla arbetet med att ta emot anmälningar, göra förhandsbedömningar och fatta beslut om utredning under pandemin. Det finns dock stora variationer vad gäller i vilken utsträckning kommunerna har ställt om och förändrat arbetssätt.

Det framkommer vidare bland annat att en del besök med familjer har skett digitalt och det finns indikationer på att det genomförts färre hembesök än vanligt. Det kan ha inneburit kvalitetsbrister i det sociala arbetet då hembesök kan ge information som inte kommer fram vid ett digitalt möte. Både barn och vårdnadshavare, men framförallt barn i yngre åldrar, har i vissa kommuner och stadsdelar kommit till tals i mindre utsträckning under förhandsbedömningarna på grund av färre fysiska möten. Pandemin har också inneburit förändringar i barns möjlighet att ha kontakt med socialtjänsten. Exempelvis har barn upplevt att samtal via telefon eller digitala verktyg inte blir lika bra som att mötas fysiskt. Det beskrivs också att samtal över telefon är allra svårast med de små barnen och att det därför är främst möten med ungdomar som ersatts med telefonsamtal. Samtidigt förekommer även positiva erfarenheter av telefonsamtal med ungdomarna så att några kommuner överväger att fortsatt erbjuda ungdomar samtal över telefon. Föräldrar har också avbokats besök för att undvika smitta. Det kan dessutom vara så att en del föräldrar som inte vill ha kontakt med socialtjänsten har använt risk för smitta som en förevändning att avboka besök. Vissa stödinsatser för barn och föräldrar inom socialtjänsten har ställts in eller skjutits fram till följd av pandemin. Många kommuner har varit extra vaksamma på barn och ungas situation under pandemin och har ökat sitt uppsökande arbete. Många kommuner har genomfört insatser, till exempel under sommarlovet, för att minska isoleringen för barn.

Bilden bekräftas av en uppföljningsrapport från Myndigheten för vård och omsorgsanalys om konsekvenser av covid-19 för socialtjänstens individ och familjeomsorg¹⁰⁸ som även beskriver att socialtjänstens arbetsformer har behövt ändras under pandemin men att konsekvenserna blev fram till och med oktober mindre än befarat, vad gäller både inflödet av ärenden och verksamhetspåverkan. Men distansen utgör en risk för minskad kvalitet i det sociala arbetet och upplevs inte långsiktigt hållbar för alla. Vidare lyfts att pandemin sannolikt kommer att leda till ett ökat behov av

¹⁰⁵ Socialstyrelsen, Effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten (2021).

¹⁰⁶ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Rapport 2021:1, Under rådande omständigheter, Konsekvenser av covid-19 för socialtjänstens individ och familjeomsorg (2021).

¹⁰⁷ Socialstyrelsen, Effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten (2021).

¹⁰⁸ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Rapport 2021:1, Under rådande omständigheter, Konsekvenser av covid-19 för socialtjänstens individ och familjeomsorg (2021).

stöd från socialtjänsten, särskilt i grupper och områden som redan är utsatta. Det är troligt att möjligheten att arbeta med förebyggande och tidiga insatser minskar om resurserna blir ansträngda.

Barn i samhällsvård

Enligt Myndigheten för vård och omsorgsanalys har pandemin också fått konsekvenser för barn som är placerade av socialtjänsten. Vissa kommuner har uppgett att det är svårare att rekrytera familjehem och en del omplaceringar har gjorts för att familjehemmet har tillhört riskgrupp. Umgänge mellan placerade barn och föräldrar har ställts in till följd av sjukdom eller risk för smitta.¹⁰⁹

Av de barn som Barnombudsmannen pratat med finns exempel där barn som är placerade beskriver hur pandemin har påverkat kontakten med socialtjänsten. Digitala möten har ersatt fysiska träffar vilket gör att mötet inte blir lika bra. En ungdom beskriver att det är svårare att ha en bra dialog när man inte träffas i samma rum och man missar att ta upp viktiga frågor.

Sammanfattande analys

Isolering i hemmet tillsammans med en vuxen som utsätter en för våld är en oerhört svår situation för ett barn. Att endast ha en begränsad kontakt med omvärlden minskar möjligheten att söka stöd och hjälp och ökar risken för våld ytterligare. När samhället misslyckas med att fånga upp barn som befinner sig i utsatta situationer har barnets rätt till skydd mot våld och övergrepp utifrån artikel 19 i barnkonventionen brustit. Besluten som tagits gällande nedstängningar och begränsningar har för många barn inneburit en stor begränsning i deras privatliv och möjligheter att utvecklas. Flera barn har också rapporterat att hemmiljön har försämrats och det har inte funnits någon annan vuxen att prata med eller något ställe att fly undan till. Detta är uppgifter som vi också lyft fram i vår årsrapport 2021.¹

Ovanstående gör det extra viktigt att vuxna som träffar barnet är särskilt lyhörda för barnets behov och eventuella signaler om våldsutsatthet. Professionella som träffar barn i sin verksamhet kan till exempel ställa generella och strukturerade frågor om våld, liknande den modell som rekommenderas av Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV).¹¹⁰

Flera verksamheter, bland annat flertalet socialtjänstkontor, har ställt om och upprätthållit kontakter med barn genom digitala hjälpmedel vilket i stort upplevts som positivt, men även utmanande. Kontakterna med små barn har lyfts som särskilt utmanande och Barnombudsmannen ser därför en risk i att i synnerhet de yngre barnen inte fått sin rätt till delaktighet tillgodosedd i kontakten med socialtjänsten, vilket skulle kunna innebära en risk för att barnets egna berättelser om våld i mindre utsträckning än vanligt kommer fram vid utredning och uppföljning.

Sammantaget framkommer att socialtjänsten ändå har klarat av att bedriva sin verksamhet på ett bra sätt under pandemin. Trots det finns det ändå anledning att vara vaksam på den ökade utsattheten för vissa barn och unga som pandemin medför. Barn som redan innan pandemin levde i utsatthet riskerar att bli än mer utsatta under pandemin. Även om det än så länge saknas konkreta uppgifter om i vilken omfattning

¹⁰⁹ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Rapport 2021:1, Under rådande omständigheter, Konsekvenser av covid-19 för socialtjänstens individ och familjeomsorg (2021)

¹¹⁰ Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer, Formuläret Frågor om våld (FOV) Att fråga barn och unga om våld, länk: <https://www.valdinararelationer.se/vkv/material/formular-for-att-fraga-om-vald/> (hämtad 2021-06-28).

pandemin har inneburit en ökad utsatthet antas behovet av socialtjänstens insatser öka. Bland annat till följd av ökad arbetslöshet, och ökad segregation.¹¹¹ Det behöver därför finnas en beredskap för hur dessa behov ska hanteras och förebyggas. Kommunerna bör planera för en ökad utsatthet och lämpliga myndigheter bör ges i uppdrag att öka stödet till socialtjänsten i digitaliseringsprocessen, bland annat i syfte att säkerställa barns rätt till delaktighet enligt artikel 12 i barnkonventionen.

Det finns stora skillnader i bilden av barns våldsutsatthet i de rapporter som tittar på inkomna orosanmälningar till socialtjänsten jämfört med rapporterna från olika frivilligorganisationer. Det tyder på att det kan finnas ett stort mörkertal av utsatta barn och unga som inte kommit till socialtjänstens kännedom. Man bör därför vara försiktig med att dra slutsatser om pandemins konsekvenser på våldet och den sociala utsattheten enbart utifrån antalet inkomna orosanmälningar från socialtjänsten.

Barn i samhällsvård är en speciellt utsatt grupp där samhället har ett särskilt stort ansvar för att följa upp deras situation och säkerställa att de får den vård och det stöd som de har behov av. Pandemin har i flera fall försvårat uppföljande kontakter mellan barn och socialtjänst och kan därför ha medfört att det för vissa barn blivit svårare att berätta om situationen i familjehemmet, på HVB eller i jourhemmet. Det är därför av största vikt att riktade granskningar görs av hur just dessa barn har påverkats och hur samhället har kunnat tillgodose deras rätt till skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande.

---

¹¹¹ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Rapport 2021:1, Under rådande omständigheter, Konsekvenser av covid-19 för socialtjänstens individ och familjeomsorg (2021).

Metodbilaga

Barnombudsmannen har valt att genomföra digitala djupintervjuer med 28 barn i åldrarna 11-17 år. Inför intervjuerna har barnen fått förberedande information om regeringsuppdraget, syftet med intervjun och hur samtalet kommer att gå till. Det digitala formatet har gjort det möjligt att träffa barn i hela landet, trots pandemin. Intervjuerna har genomförts under mars, april och maj 2021. Föräldrars samtycke har inhämtats, men i de flesta fall har intervjuerna gjorts utan närvarande föräldrar eller andra personer i rummet.

Intervjuerna har varit semi-strukturerade och pågått mellan 20 och 60 minuter. Vägledande för hur intervjuerna har genomförts har varit barnets individuella situation. I det förberedande arbetet har vi arbetat för att säkerställa att barnet har tillräcklig bakgrundsinformation för att kunna fatta ett informerat beslut om att medverka. Det handlar till exempel om att informera om vem som är målgrupp för rapporten, vad myndigheten Barnombudsmannen är, hur vi säkerställer anonymitet och hur vi kommer agera om vi känner oro för barnet.

De barn vi har pratat med har rekryterats till samtalen genom rättighetsorganisationer, stödorganisationer och grupper i sociala medier. Barnombudsmannen har särskilt fokuserat på att nå barn i utsatta livssituationer och barn som på olika sätt har drabbats extra hårt av pandemin. Pandemin har också påverkat vilka barn vi har nått och hur vi har kunnat genomföra samtalen. Alla samtal har genomförts digitalt, eller via tredje part som skola eller elevhälsa. Den tredje parten har fått tydliga instruktioner från Barnombudsmannen om uppdraget och genomförande och därefter ställt frågor i klasserna eller i mindre grupper, och därefter skickat barnens svar till Barnombudsmannen som har sammanställt informationen.

De barn vi har pratat individuellt med har erfarenhet av att ha kontakt med socialtjänst, av att vara placerade i samhällsvård, av att ha föräldrar som varit frihetsberövade under pandemin, av att ha långtidssymptom efter covid-19, av att vara anhörig till någon i riskgrupp eller av att ha anhöriga som avlidit eller varit svårt sjuka i covid-19. Några av barnen har erfarenhet både av att vara anhörig och att själv vara sjuk.

Utöver individuella intervjuer har erfarenheter även insamlats via ett särskilt material för skolor, med huvudsakligt fokus på skolor i så kallat socioekonomiskt utsatta områden eller som har svaga skolresultat. Skolmaterialet innehåller övningar och reflektionsfrågor om vilka av rättigheterna i barnkonventionen som har påverkats och på vilket sätt. Övningarna och frågorna har i de flesta fall gjorts i mindre grupper i en klass. Eleverna har där tillsammans reflekterat över hur deras liv och rättigheter har påverkats under pandemin. Andra skolor har pratat med enskilda elever. Rektorer och lärare har därefter samlat in barnens röster. Sammanlagt har tio skolklasser från sju skolor bidragit med sina reflektioner, samt sex individuella elever. I några fall vet vi inte i vilken årskurs som barnen som skickat in materialet går.

Barnombudsmannen har även mött barn under arbetet med vår årsrapport 2021. Utgångspunkten för samtalen med barn inom ramen för årsrapporten var deras egna upplevelser av att vara barn under coronapandemin. Vi träffade och pratade med totalt 111 barn och unga i grupper om 2 till 25 personer mellan 5 och 20 års ålder. Mötena genomfördes fysiskt under oktober 2020. Vid denna tidpunkt hade vi en relativt låg smittspridning av covid-19 i Sverige, vilket även återspeglas i samtalen. Vi träffade barn i kommuner som var särskilt drabbade av coronapandemin och som är socioekonomiskt utsatta utifrån ett antal olika indikatorer. Hypotesen var att kommuner som hade en hög dödlighet och smittspridning med anledning av covid-19, kombinerat med

socioekonomiska utfall under riksgenomsnittet inom flera områden, kunde ha svårare att tillgodose barn deras rättigheter enligt barnkonventionen. Barnen från de utvalda områdena har rekryterats via civilsamhällesorganisationer, fritidsgårdar och skolor. I arbetet har vi bland annat träffat barn i socioekonomisk utsatthet, barn som bor i så kallade utanförskapsområden, barn som bor i skyddat boende, barn till ensamstående förälder och nyanlända barn.¹¹²

Under sommaren 2020 skickade Barnombudsmannen ut ett frågeformulär till sjuutton myndigheter samt till Sveriges Kommuner och Regioner. De myndigheter som valdes ut var sådana vars verksamhet berör barn och unga och som bedömdes som relevanta utifrån ett barnrättsligt perspektiv. Formuläret innehöll frågor om vilka risker för barn som verksamheterna, med anledning av pandemin, kunde se utifrån sina ansvarsområden. Vidare efterfrågades vilka beslut och åtgärder som vidtagits med anledning av pandemin som påverkar barn och om det i så fall gjorts någon form av konsekvensanalys utifrån ett barnperspektiv. Under våren 2021 har Barnombudsmannen följt upp svaren hos några av myndigheterna. De uppgifter som myndigheterna har lämnat är i vissa delar redovisade i rapporten och har i övrigt utgjort ett underlag för arbetet med att kartlägga och analysera pandemins konsekvenser för barn.

---

¹¹² Se Barnombudsmannens årsrapport 2021, Alla tar ju inte ansvar - Barnkonventionen som lag under en samhällskris. För mer information om samtalen med barn se metodbilagan till årsrapporten.

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Barnombudsmannen
Box 22106
104 22 Stockholm
Telefon: 08-692 29 50
info@barnombudsmannen.se
www.barnombudsmannen.se